

PRISTOP STRATEŠKEGA NAČRTA 2023–2027 K TRAJNOSTNI ŽIVINOREJI

Zaradi naravnih danosti v Sloveniji in prevladujočega travinja je živinoreja daleč najpomembnejša proizvodna usmeritev slovenskega kmetijstva. V letu 2020 je vrednost živinoreje znašala 40 % vrednosti celotne kmetijske proizvodnje. V širšem smislu pa sta z živinorejo povezani skoraj dve tretjini (60 % v 2020) vrednosti kmetijske proizvodnje (vrednost prireje živine, živalskih proizvodov ter rastlinske pridelave, ki se pridelava in porabi na kmetijskem gospodarstvu za krmo živine).

V nadaljevanju je predstavljeno stanje živinoreje in ukrepanje v okviru Strateškega načrta 2023–2027 s ciljem naslavljanja vseh treh vidikov trajnostnega razvoja te panoge, in sicer:

- **konkurenčnosti živinoreje;**
- **podnebno-okoljskega vidika živinoreje:**
 - o podnebni izzivi,
 - o voda, tla, zrak,
 - o biotska raznovrstnost;
- **družbenega vidika živinoreje.**

1. Konkurenčnost živinoreje v Sloveniji

Opis stanja:

V živinoreji so razvidni procesi koncentracije. Število živinorejskih gospodarstev upada, povečuje se povprečno število živali na gospodarstvu, velikostna struktura se izboljšuje zaradi rasti števila gospodarstev v večjih velikostnih razredih.

Po začasnih podatkih Popisa kmetijskih gospodarstev je bilo v letu 2020 v Sloveniji 67.927 kmetijskih gospodarstev (KMG). Kar dve tretjini (44.974 KMG) se jih je ukvarjalo z živinorejo, pri čemer jih je bila več kot polovica (63 %) usmerjenih v govedorejo. Število živinorejskih kmetij se je v obdobju 2000–2020 zmanjšalo skoraj za polovico (– 42 %).

Živinorejska gospodarstva so leta 2020 redila 408.638 glav velike živine (GVŽ), kar je 13 % manj kot leta 2000. Število KMG se je zmanjšalo pri vseh vrstah živali, z izjemo gospodarstev z ovci, pri čemer se je najbolj zmanjšalo število KMG, ki redijo prašiče (– 73 %), perutnino (– 54 %) in govedo (– 49 %).

Trendi pri številu živali, ki jih redijo kmetijska gospodarstva, pa za leto 2020 v primerjavi z letom 2000 kažejo na največji upad živali pri prašičih (– 61 %), mnogo manj izrazito pa je zmanjšanje števila govedi in koz (okoli 5 %). Nasprotno se je v obravnavanem obdobju povečalo število ovac (+ 19 %) in perutnine (+ 5 %). (KIS, 2021)¹

Ti podatki kažejo, da je bil pri večini proizvodnih usmeritev, še najbolj izrazito pa v prašičereji, proces opuščanja proizvodnje hitrejši od procesa koncentracije in specializacije na večjih gospodarstvih, kar se posledično kaže z zmanjševanjem skupnega števila živali.

V povprečju je živinoreja v Sloveniji ekstenzivna, tudi primerjalno gledano so slovenska živinorejska gospodarstva veliko manjša od povprečja EU. V letu 2016 so živinorejska kmetijska gospodarstva v EU–28 v povprečju redila 22,9 GVŽ, v Sloveniji pa 9,1 GVŽ. Z vidika velikosti kmetijskih gospodarstev Slovenija pri vseh živinorejskih usmeritvah močno zaostaja za povprečjem držav EU–28.

¹ Kmetijski inštitut Slovenije (2021) Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2020. Dostopno na: https://www.kis.si/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu/ZP_splosno_priloge_2020.pdf (9.6.2022).

Intenzivnost kmetijstva v Sloveniji je zmerna in predvsem poteka v smeri izboljšanja delovne intenzivnosti kmetijske pridelave oziroma zmanjševanja vložka dela na enoto površine oziroma proizvoda. Število GVŽ na hektar kmetijskega zemljišča v obdelavi kot agregatni kazalec proizvodne intenzivnosti je stabilno, obremenitev se je v obdobju 2000–2020 podobno kot v drugih državah članicah EU celo nekoliko zmanjšala. Zaradi ekonomskih pritiskov (tržno-cenovnih) so KMG prisiljena v zmanjševanje stroškov in povečevanje produktivnosti ter intenzivnosti kmetijske proizvodnje. V Sloveniji se v obdobju 2000–2020 intenzivnost kmetijske proizvodnje zmerno povečuje. Povečanje je posledica kontinuiranega zmanjševanja števila KMG in koncentracije kmetijske pridelave.²

Leta 2020 so živinorejska gospodarstva v povprečju redila 9,1 GVŽ, kar je 3 GVŽ več kot leta 2000. Proces koncentracije v živinoreji je opazen pri vseh vrstah živine, izrazitejši in najbolj enakomeren pa je v govedoreji. Velikostna struktura živinorejskih gospodarstev se izboljšuje, povečuje se število gospodarstev nad 20 GVŽ (+ 27 % v obdobju 2000–2020), nasprotno pa se je število v manjših velikostnih razredih skoraj prepolovilo.

Najpomembnejša živinorejska dejavnost v Sloveniji je govedoreja. Razvitost govedoreje je povezana predvsem z naravnimi dejavniki, in sicer z visokim deležem območij z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost (76 % kmetijskih zemljišč v uporabi je v OMD, od tega 56 % v gorskih območjih). V strukturi kmetijske rabe zaradi reliefnih značilnosti prevladuje travinja, ki pokriva 57 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi. Kombinacija omenjenih dejavnikov omejuje nabor možnih proizvodnih usmeritev, zato je reja travojedih živali v Sloveniji prevladujoča proizvodna usmeritev. Razvitost govedoreje pa je tudi posledica zgodovinsko-političnih razmer po drugi svetovni vojni. V razmerah zaprtega jugoslovanskega trga je bila Slovenija usmerjena v prirejo mleka, medtem ko je žita in zelenjavo prejemala od ostalih republik znotraj Jugoslavije.

Za govedorejo so značilne velike strukturne spremembe. Po eni strani številna KMG opuščajo rejo govedi, po drugi strani pa se govedorejske kmetije povečujejo. V govedorejskem sektorju se je v obdobju 2007–2016 povprečno število GVŽ na KMG povečalo za 28 %, v mlečnem pa za 79 %. To se je zgodilo predvsem na večjih kmetijah (z > 20 ha oziroma > 20 GVŽ), ki so se povečale tako v smislu skupnega obsega kmetijskih zemljišč, ki jih obdelujejo (22 %) kot tudi števila GVŽ (16 %). (Erjavec in sod., 2018³)

V letu 2020 se je v Sloveniji z rejo govedi ukvarjalo nekaj več kot 28 tisoč KMG, kar je 42 % vseh KMG v Sloveniji. Redila so okoli 485,6 tisoč glav govedi, od tega nekaj manj kot 167 tisoč krav. Med kravami je večina molznic (nekaj več kot 99 tisoč), ostalo so krave dojilje (nekaj manj kot 68 tisoč). Od leta 1991 do leta 2020 se je zelo zmanjšalo število molznic (- 51,8 %) , povečalo pa se je število krav dojilj, ki jih je bilo pred letom 1990 zanemarljivo malo. Skupno število goved je slabih 20 % pod največjim številom, ki smo ga beležili v zgodnjih sedemdesetih letih prejšnjega stoletja (prek 590.000).

Povprečna velikost črede z govedom v Sloveniji je 11,2 GVŽ. V razredu do 20 živali je 86 % vseh kmetij. Povprečna obremenitev na podlagi zbirne vloge za leto 2021 je 0,82 GVŽ/ha KZU.

Mleko in goveje meso sta poleg perutninskega mesa edini pomembnejši živili, s katerima Slovenija pokriva svoje potrebe po kmetijskih proizvodih (pri mleku: 134 %, pri govejem mestu: 107 % v letu 2020). Podatki o strukturi zunanjetrgovinske bilance je razvidno, da je Slovenija neto uvoznica večine kmetijskih proizvodov, razen izdelkov iz tarifnih skupin: izdelki iz mesa, žive živali, oljna semena in plodovi ter mlečni izdelki, jajca in med.

Proizvodnja mleka k skupni vrednosti kmetijske proizvodnje v zadnjih letih prispeva okoli 14 % (leta 2020: 13,7 %), k vrednosti živinoreje pa približno 33 % (leta 2020: 33,2 %). Prireja govejega mesa prispeva v zadnjih letih k vrednosti kmetijske proizvodnje 11–13 % (leta 2020: 11,1 %), k vrednosti živinoreje pa 26–29 % (leta 2020: 27,1 %).

Čeprav se število molznic zmanjšuje skozi leta, je obseg proizvodnje mleka precej stabilen (v letu 2020: 630 tisoč ton), kar kaže na izboljšanje učinkovitosti reje. Povprečna prireja mleka na

² ARSO in Kmetijski inštitut Slovenije, Kazalci KM04 – Intenzivnost kmetijstva. <http://kazalci.arslo.gov.si/sl/content/intenzivnost-kmetijstva-4?tid=1> (9.6.2022).

³ Erjavec E., Šumrada T., Juvančič L., Rac I., Cunder T., Bedrač M., Lovec M. (2018) Vrednotenje slovenske kmetijske politike v obdobju 2015–2020: Raziskovalna podpora za strateško načrtovanje po letu 2020.

kravo molznico (mlečnost) se je v obdobju 2000–2019 v Sloveniji povečala za 1.553 kg ali za 34 %. Povprečna mlečnost znaša 6.200 kg v letu 2019.

Pri pitanju govedi opazamo povečevanje števila govedi, vendar zmanjševanje letnega prirasta telesne mase. V zadnjih letih se letni prirast telesne mase goved giblje okoli 80.000 ton.⁴ Pri prireji mesa se kmetijska gospodarstva srečujejo s težavo preskrbe s teleti, tako da so govedorejci odvisni od nakupa telet v tujini. Povečanje reje telet je pomembno z vidika vključevanja rejcev in ostalih členov v prehranski verigi v shemo Izbrana kakovost, ki je nacionalna shema kakovosti, s katero se zagotavlja neodvisen nadzor nad poreklom in kakovostjo proizvodov ter krajše transportne poti.

V govedoreji so razvidni procesi prestrukturiranja, kar je posebej značilno za prirejo mleka. To je posledica procesov koncentracije, pa tudi kontinuiranih preteklih vlaganj v modernizacijo in razvoj na govedorejskih gospodarstvih. Z govedorejo se ukvarja velik delež kmetij (42 % vseh KMG). Hkrati pa ta panoga pomembno prispeva tudi k delovanju različnih industrijskih dejavnosti, zlasti predelave mesa in proizvodnje mesnih izdelkov, predelave mleka in proizvodnje krmil.

Strukturne spremembe so razvidne tudi v prašičereji, kjer je zaznan izrazito strm upad tako števila KMG kot tudi števila prašičev v reji. V letu 2020 se je s to panogo ukvarjalo nekaj več kot 12 tisoč KMG, kar je več kot 32 tisoč KMG manj kot leta 2000. Število prašičev, ki jih ta gospodarstva redijo, pa se je v enakem obdobju zmanjšalo za - 61 %. Od leta 2003, ko so redila 608 tisoč prašičev, se je število z izjemo leta 2007 strmo zmanjševalo in v letu 2020 doseglo 235 tisoč, kar je najmanj v zadnjih 20 letih. Za prašičerejo je značilno, da je proces opuščanja proizvodnje hitrejši od procesa koncentracije in specializacije na večjih gospodarstvih (KIS, 2021). Podobno kot pri govedoreji se tudi v tej panogi srečujemo s pomanjkanjem števila plemenskih živali in pujskov za rejo, kar pa je predpogoj za vključevanje rejcev v shemo Izbrana kakovost.

Procesi koncentracije se kažejo tudi v perutninarstvu, kjer zaznavamo upad števila gospodarstev, hkrati pa povečanje števila živali. V letu 2020 je perutnino redilo nekaj več kot 27.000 KMG, kar je več kot polovica manj kot leta 2000. Ta KMG so skupaj redila 7 milijonov kljunov, kar je za 5 % več kot leta 2000. Število KMG s perutnino se je v obdobju 2000–2010 zmanjšalo za skoraj 40 %. V obdobju med letoma 2010 in 2016 se je število celo nekoliko povečalo, temu pa je v letu 2020 sledil strm padec (- 29 %). Podatki kažejo, da se je v letu 2020 povprečno število kljunov v primerjavi z letom 2000 močno povečalo (+ 128 %), kar pomeni, da se proces koncentracije nadaljuje predvsem zaradi povečanja tržno usmerjenih rej in opuščanja samooskrbnih načinov reje. (KIS, 2021) Kljub povečanju, jata številčno za dobrih 45 % zaostaja za jato iz leta 1991, ko je bilo na kmetijskih gospodarstvih več kot 10 milijonov kljunov perutnine. (KIS, 2021)

V sektorju drobnice (ovce in koze) je razviden upad števila KMG kot tudi upad števila živali. Od 2010 do 2020 se je število KMG z rejo ovc zmanjšalo za - 19 % na 5.106, število KMG z rejo koz pa kar za - 20 % na 3.374. Število živali na teh kmetijah pa se je zmanjšalo za - 17 % ovc (s 137.737 na 114.365) in - 21 % koz s 34.864 na 27.385 (SURS, 2021). V tem sektorju je izrazito dualna struktura KMG – po eni strani imamo veliko število kmetij z majhnim številom plemenskih živali drobnice, po drugi strani pa beležimo izrazito majhno število KMG z večjimi čredami. Zaradi takšne strukture v tem sektorju obstajajo potrebe po povezovanju rejcev s ciljem zagotavljanja zadostnih količin za organizirano klanje in pakiranje ter plasma na trg.

Projekcije za prihodnji razvoj teh sektorjev gredo predvsem v smeri povečanja učinkovitosti reje in učinkovitega kroženja dušika.

⁴ Verbič J., Jeretina J., Perpar T., Visočnik Petelin B. (2019) Podnebno ogledalo 2019. Ukrep v središču – Emisije v govedoreji. Končno poročilo v okviru projekta LIFE ClimatePath2050 (LIFE16 GIC/SI/000043). Dostopno na: https://www.podnebnapot2050.si/wp-content/uploads/2019/06/Podnebno_Ogledalo_2019_Zvezek8_US_Govedoreja_KONCNO-2.pdf

Strateški cilji:

Na podlagi *Strategije za izvajanje Resolucije o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020* so bili določeni sledeči cilji za posamezne živilnorske sektorje. Na podlagi teh ciljev so bile za vsakega od navedenih sektorjev v okviru **EU projekta LIFE Climate Path 2050** opredeljene perspektive razvoja tega sektorja, kot podlaga za oceno zmanjševanja izpustov TGP iz kmetijstva.

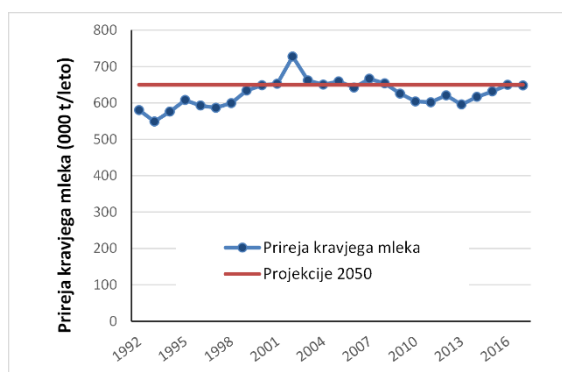
Strateški in razvojni cilji govedoreje:

- povečanje tržne prireje mesa in mleka s poudarkom izrabljanja trajnega travinja ;
- zagotovitev skladnega prostorskega razvoja govedoreje;
- povečanje konkurenčnosti prireje mleka in mesa s poudarkom na izboljšanju učinkovitosti reje in trajnostni reji;
- zmanjšanje odvisnosti slovenske govedoreje od svetovnega trga žit in beljakovin.

Projekcija razvoja govedoreje gre v smeri povečanja učinkovitosti reje:

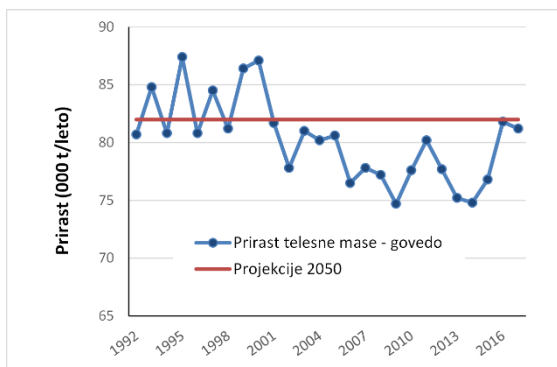
- 650.000 t mleka,
- 82.000 t prirasta telesne mase

Slika 1: Projekcija prireje kravjega mleka do leta 2050 (glede na stopnjo samooskrbe 2013–2027: 126 %). Rdeča črta predstavlja projekcijo do leta 2050.

Vir: dr. Jože Verbič, EU projekt LIFE Climate Path 2050

Slika 2: Projekcija prirasta telesne mase pri govedu (glede na stopnjo samooskrbe 2013–2017: 106 %). Rdeča črta predstavlja projekcijo do leta 2050.

Vir: dr. Jože Verbič, EU projekt LIFE Climate Path 2050

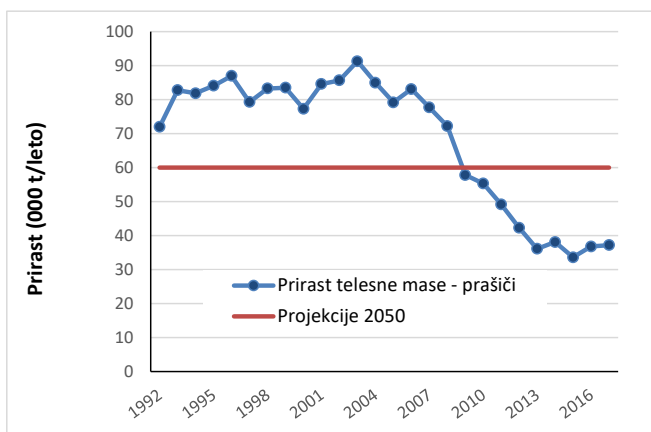
Strateški in razvojni cilji prašičereje:

- povrnitev obsega proizvodnje in deleža samooskrbe na čim višji nivo v primerjavi s povprečjem v letih 2005-2007;
- razvoj konkurenčne prireje in predelave vključno z večjo raznovrstnostjo (diverzifikacijo) proizvodov;
- povečanje tržnega deleža s prašičjim mesom in izdelki iz prašičjega mesa na slovenskem trgu.

Projekcija razvoja prašičereje gre v smeri povečanja obsega proizvodnje in učinkovitosti reje:

- 60.000 t prirasta telesne mase.

Slika 3: Projekcija razvoja prašičereje na področju prirastov v telesni masi prašičev do leta 2050 (glede na stopnjo samooskrbe 2013-2027: 37 %). Rdeča črta predstavlja projekcijo do leta 2050.

Vir: dr. Jože Verbič, EU projekt LIFE Climate Path 2050

Strateški in razvojni cilji perutninarstva:

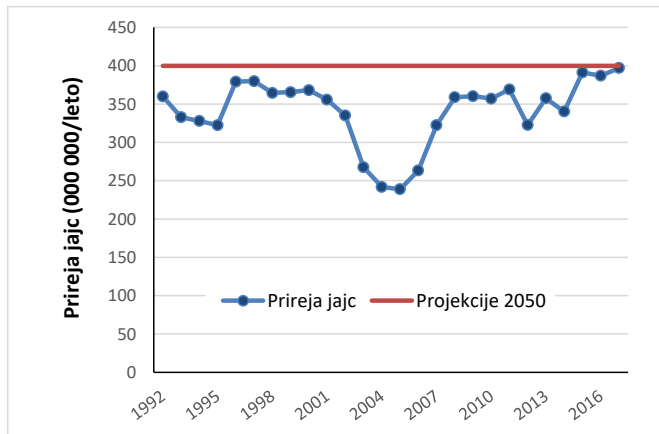
- ohranjanje obsega prireje;
- kakovost in večji asortiman proizvodov;
- dvig konkurenčnosti;

- ohranjanje delovnih mest.

Projekcija razvoja perutninarstva gre v smeri povečanja učinkovitosti reje:

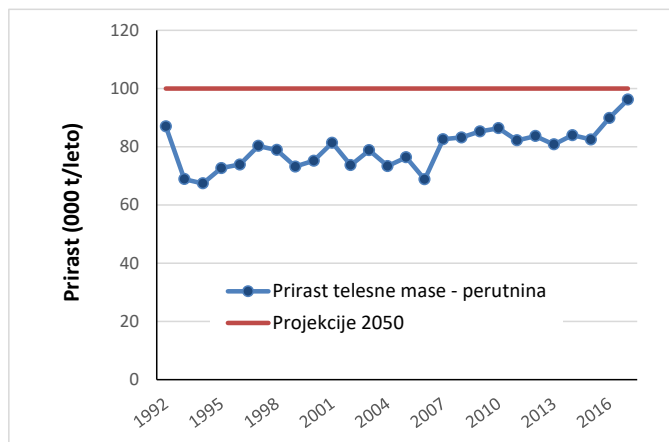
- 400.000.000 jajc,
- 100.000 t prirasta telesne mase.

Slika 4: Projekcija razvoja perutninarstva na področju prireje jajc do leta 2050 (glede na stopnjo samooskrbe 2013-2027: 92 %). Rdeča črta predstavlja projekcijo do leta 2050.

Vir: dr. Jože Verbič, EU projekt LIFE Climate Path 2050

Slika 5: Projekcija razvoja perutninarstva na področju prireje mesa do leta 2050 (glede na stopnjo samooskrbe 2013-2027: 110 %). Rdeča črta predstavlja projekcijo do leta 2050.

Vir: dr. Jože Verbič, EU projekt LIFE Climate Path 2050

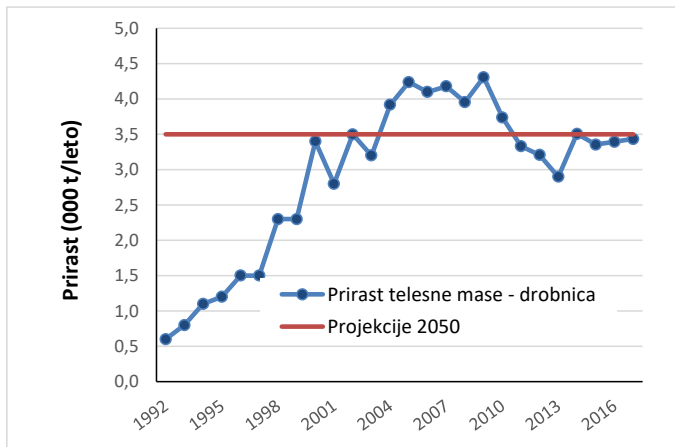
Strateški in razvojni cilji na področju reje drobnice:

- širitev proizvodnje: povečanje obsega reje ovc in koz;
- povečanje porabe na prebivalca: povečanje porabe mesa drobnice ter ovčjega in kozjega mleka.

Projekcija razvoja na področju reje drobnice gre v smeri povečanja učinkovitosti reje:

- 3.500 t prirasta telesne mase.

Slika 6: Projekcija razvoja drobnice na področju priraje mesa do leta 2050 (glede na stopnjo samooskrbe 2013-2027: 88 %). Rdeča črta predstavlja projekcijo do leta 2050.

Vir: dr. Jože Verbič, EU projekt LIFE Climate Path 2050

Intervencije v SN 2023–2027

- INP1: Osnovna dohodkovna podpora za trajnostnost;
- INP2: Dopolnilna prerazporeditvena dohodkovna podpora za trajnostnost;
- INP3-INP7: Vezane dohodkovne podpore (za rejo drobnice, rejo govedi, mleko v gorskih območjih, rejo krav dojlj in beljakovinske rastline);
- IRP1: Plačilo za naravne ali druge omejitve (OMD plačila);
- IRP2: Naložbe v dvig produktivnosti in tehnološki razvoj, vključno z digitalizacijo kmetijskih gospodarstev in živilskopredelovalne industrije;
- IRP 3: Kolektivne naložbe v kmetijstvu za skupno pripravo kmetijskih proizvodov za trg in razvoj močnih in odpornih verig vrednosti preskrbe s hrano;
- IRP 35: Naložbe v predelavo in trženje kmetijskih proizvodov;
- IRP10: Spodbujanje kolektivnih oblik sodelovanja v kmetijskem in gozdarskem sektorju;
- IRP 4: Naložbe v razvoj in dvig konkurenčnosti ter tržne naravnosti ekoloških kmetij;
- IRP29: Naložbe v prilagoditev kmetijskih gospodarstev izvajanju nadstandardnih zahtev s področja dobrobiti rejnih živali.

Utemeljitev povezav med intervencijami I. in II. stebra

Za uresničitev cilja odporne in konkurenčne proizvodnje in predelave je potrebno zagotoviti **doseganje ustreznega in stabilnega dohodka** kmetijskih pridelovalcev, večjo odpornost kmetij in višjo **konkurenčnost**, kar bomo uresničevali predvsem s kombinacijo **dohodkovnih** in **naložbenih** intervencij.

Osnovna dohodkovna podpora za trajnostnost (INP1: Osnovna dohodkovna podpora za trajnostnost) in **prerazporeditvena dohodkovna podpora** (INP2: Dopolnilna prerazporeditvena dohodkovna podpora za trajnostnost) sta proizvodno nevezani plačili, ki se dodelita na hektar upravičene površine. V okviru osnovne dohodkovne podpore za trajnostnost (INP 1) se z letom 2023 ukinjajo plačilne pravice, na katere so se vezali zgodovinski dodatki predvsem za živinorejski sektor. Z

ukinitvijo plačilnih pravic bo dosežena 100 % notranja konvergenca, hkrati se uvaja tudi regresija, oboje pa prinaša negativne prerazporeditvene učinke predvsem za živinorejski sektor, saj se bodo sredstva preusmerila iz nadpovprečno velikih kmetij in intenzivnejših živinorejskih kmetij na manjše kmetije in ostale sektorje. **Kljub večjim prerazporeditvenim učinkom je to korak v smeri bolj pravične porazdelitve neposrednih plačil in korak k doseganju okoljskih ciljev. Nadalje s z ukinitvijo plačilnih pravic živinorejska in rastlinska pridelava v polnosti izenačita, kar predstavlja osnovo za trajnostni razvoj živinoreje in postopno usmerjanje živinoreje v rastlinsko proizvodnjo z visoko dodano vrednostjo.**

Predvidene so tudi vezane dohodkovne podpore, s ciljem stabilizacije kmetijskih sektorjev v ekonomskih težavah in krepitve potenciala za dvig njihove konkurenčnosti, lahko pa tudi kakovosti in trajnosti Vse načrtovane **proizvodno vezane dohodkovne podpore** (INP3–INP7) so neposredno ali posredno usmerjene v živinorejski sektor, in sicer v **rejo govedi, rejo krav dojlj, prirejo mleka na gorskem območju, rejo drobnice ter proizvodnjo beljakovinskih rastlin**. Omenjeni sektorji so na podlagi ekonomskega kazalnika bruto dodana vrednost na uro efektivnega dela, ki v svoji vrednosti ne upošteva ukinitve plačilnih pravic, v izrazito slabšem položaju v primerjavi z ostalimi kmetijskimi sektorji.

Pri reji govedi vidik večje konkurenčnosti in kakovosti zasledujemo preko 30 % višje vrednosti podpore na enoto pri govedu, ki je vključeno v shemo kakovosti Izbrana kakovosti ali v ekološko rejo govedi. S pristopom višje podpore za govedo od upravičenca, ki ima za govedo certifikat za shemo Izbrana kakovost oz. je vključen v ekološko rejo govedi prispevamo k dodatnemu usmerjanju v trajnostno živinorejo. S tem želimo poleg konkurenčnosti, krajših transportnih poti, zasledovati tudi cilj večje kakovosti proizvodov za potrošnika ter večje sledljivosti in dobrobiti živali.

Pri drobnici in kravah dojljah naslavljam predvsem ohranjanje kmetijske proizvodnje in s tem ekonomske smiselnosti nadaljevanja te proizvodnje, kar pa je predpogoj za nadaljnja vlaganja v razvoj, dodano vrednost, konkurenčnost (npr. preko ostalih naložbenih intervencij). Oba sektorja omogočata ekstenzivno rabo travinja in pomembno preprečujeta zaraščanje kmetijskih površin (zlasti na OMD območjih), zato prispevata tudi k cilju trajnosti in k ohranjanju biodiverzitete zaradi preprečevanja zaraščanja kmetijskih zemljišč. Medtem ko se drobnica skoraj vsa nahaja na OMD območjih, se okoli 12% krav dojlj nahaja tudi izven OMD območij, vendar so v podporo vključena zaradi cilja zagotovitve zadostnega števila v Sloveniji rojenih telet, saj se tudi izven OMD območij sektor spopada z izrazito slabim ekonomskim stanjem.

Pri prireji mleka nadaljujemo z izvajanjem podpore v gorskem območju kot se je izvajala že v obdobju 2015-2022, saj se rejci na gorskem območju soočajo z višjimi stroški prireje na enoto proizvoda pri pridelavi osnovne krme zaradi prisotnosti naravnih omejitev in dodatnimi stroški zaradi oddaljenosti obratov za oddajo mleka. Hkrati je to tudi skladno z strateško usmeritvijo glede postopnega usmerjanja živinoreje v hribovska-gorska območja, to je na območja trajnega travinja. Iz analize obdobja 2015 -2022 je razvidno, da je skozi celotno obdobje s proizvodno vezanim plačilom podprto enako število krav molznic na gorskem območju, medtem ko se je količina mleka na gorskem območju skozi obdobje povečala za okoli 2%, kar lahko pripišemo večji učinkovitosti reje.

Poleg teh živinorejskih sektorjev bo podprta tudi proizvodnja beljakovinskih rastlin, ki je tudi pomembna za rejce, saj so beljakovinske rastline bistveni sestavni del živalske krme in ker izboljšujejo prirejo govejega mesa in kravjega mleka. Z namenom, da se pridobi krma za živino, smo podporo pri beljakovinskih rastlinah: detelje, deteljno travne mešanice in lucerne vezali na pogoj ustrezne obtežbe. Hkrati se beljakovinske rastline čedalje bolj uporabljajo tudi v prehrani ljudi, kar je pomembno z vidika postopnega povečevanja deleža rastlinskih beljakovin v prehrani ljudi. Pri krmnem bobu, soji, grašici, volčjem bobu, grahorju in krmnem grahu zato pogoj obtežbe ni predviden.

Na podlagi analiz obdobja 2015 -2022 je razvidno, da se s proizvodno vezanimi plačili podpira zlasti ekstenzivno živinorejo in da podpora ne vodi k intenzifikaciji proizvodnje.

Ob navedenih podporah neposrednih plačil I. stebra se dohodkovni položaj rejcev izboljšuje tudi preko **OMD plačil (IRP1: Plačilo za naravne ali druge omejitve – OMD plačila)**. To plačilo je namenjeno dodatni izravnavi slabšega dohodkovnega položaja KMG na območjih s težjimi pogoji za kmetovanje,

s čimer prispeva k ohranjanju kmetijske proizvodnje na OMD, obdelanosti kmetijskih površin in preprečevanju zaraščanja.

Z **naložbenimi intervencijami** II. stebra (**IRP2, IRP3, IRP4 in IRP 35 – predelava in trženje**) nadgrajujemo dohodkovne intervencije, saj rejcem omogočamo pridobitev podpor za naložbe v povečanje **konkurenčnosti, tržne usmerjenosti in dodane vrednosti ter prilagajanje na dobrobit živali (IRP 29)**.

V okviru intervencije **IRP 2** je poseben sklop podpor namenjen naložbam v prilagoditev kmetovanja na gorskih območjih, kar je neposredno povezano z ohranjanjem oz. dvigom konkurenčnosti živinoreje na gorskih območjih. Ta sklop podpor gradi na stabilizacijskem učinku OMD plačil in vezani dohodkovni podpori za prirejo mleka na gorskem območju, rejo govedi, rejo drobnice in rejo krav dojilj.

V okviru ločene intervencije **IRP 35 (predelava)** bodo podprte naložbe v predelavo ali trženje kmetijskih proizvodov, kjer bo poseben poudarek namenjen predelavi in trženju mleka in mesa iz nadstandardne reje živali. Na ta način krepimo dodano vrednost teh dveh proizvodov, ki sta tudi najbolj konkurenčna.

Posebna pozornost je namenjena **kolektivnim naložbam za skupno pripravo kmetijskih proizvodov za trg (IRP3)**, kjer zasledujemo cilj bolj organiziranega nastopa na trgu in racionalizacije vlaganj v kmetijskem sektorju. V okviru teh naložb so za živinorejski sektor zlasti relevantna vlaganja v skupne hladilnice, pakirne linije, objekte za začasno nastanitev živali, skupne kapacitete za predelavo in trženje. Nosilci teh naložb bodo poleg zadrug zlasti organizacije in skupine proizvajalcev (poleg še nekaterih drugih), ki bodo za svoje začetno organiziranje in delovanje lahko pridobile podporo iz naslova intervencije **IRP10: Spodbujanje kolektivnih oblik sodelovanja v kmetijskem in gozdarskem sektorju**.

Z **naložbami v ekološko kmetijstvo (IRP4)** bo mogoče vlagati v dvig konkurenčnosti in tržne usmerjenosti ekoloških proizvajalcev. To je relevantno tudi za živinorejski sektor, saj sta dva izmed ključnih ekoloških proizvodov prav ekološko meso in mleko. Naložbe znotraj IRP35 (predelava in trženje) bodo dodatno omogočile dvig dodane vrednosti ekoloških proizvodov in izboljšanje njihove tržne prisotnosti v lokalnem okolju.

Pri omenjenih naložbenih intervencijah so podani signali glede usmerjanja podpore za dvig konkurenčnosti **na gorskih območjih** (kjer živinoreja prevladuje) in k **mladim kmetom**, ki se večinsko ukvarjajo prav z živinorejsko dejavnostjo (npr. z dvigom deleža sofinanciranja, z merili za izbor vlog).

Z naložbami v prilagoditev kmetijskih gospodarstev izvajanju **nadstandardnih zahtev s področja dobrobiti rejnih živali (IRP 29)** pa bo podprta gradnja ali rekonstrukcija hlevov, s ciljem modernizacije in uvajanja novih, učinkovitejših tehnologij, predvsem pa okolju in živalim prijaznih.

2. Podnebno-okoljski vidik živinoreje

Vpliv živinoreje na naravne vire in podnebje je večplasten. Po eni strani ekstenzivna živinoreja preprečuje zaraščanje kmetijskih površin, s čimer prispeva k ohranjanju traviščnih habitatov in posledično k ohranjanju biotske raznovrstnosti. Pri intenzivni živinoreji pa lahko prihaja do negativnih pritiskov na vode, tla, zrak in biotsko raznovrstnost. Znotraj živinoreje je govedoreja najpomembnejši kmetijski vir emisij TGP in amonijaka.

Pri oblikovanju intervencij Strateškega načrta 2023–2027 smo posebno pozornost namenili temu, da z različnimi intervencijami I. in II. stebra SKP ne povzročamo negativnih vplivov na okolje in podnebje oziroma da tovrstne potencialno negativne vplive blažimo.

V nadaljevanju so poglavja znotraj tega naslova strukturirana na sledeč način:

- **podnebni izzivi,**
- **vode, tla, zrak,**
- **biotska raznovrstnost.**

Opis stanja:

V Sloveniji prispeva kmetijstvo v Sloveniji 61,1 % vseh emisij metana, 63,4 % emisij didušikovega oksida in 92,0 % emisij amonijaka (podatki za leto 2019). Preračunano v ekvivalente CO₂ predstavljata metan in didušikov oksid iz kmetijstva 10,1 % skupnih izpustov TGP Sloveniji. Na področju kmetijstva prispeva največ toplogrednega učinka metan, ki se sprosti iz prebavil rejnih živali (54,7 %), sledijo metan, ki se sprosti iz skladišč živinskih gnojil (13,7 %), didušikov oksid zaradi gnojenja z mineralnimi gnojili (7,6 %), didušikov oksid zaradi gnojenja z živinskimi gnojili (6,6 %) in didušikov oksid, ki se sprosti iz skladišč živinskih gnojil (3,0 %). Najpomembnejši vir TGP v kmetijstvu je govedoreja (67,4 %), sledijo rastlinska pridelava (26,9 %), prašičereja (2,2 %), perutninarstvo (1,5 %) in reja drobnice (1,3 %). (Verbič J. s sod., 2021)⁵

V govedoreji, kjer se sprošča največ izpustov TGP iz kmetijstva, je najpomembnejši vir izpustov metan, ki se sprosti iz prebavil (78 %), sledi metan, ki nastaja pri skladiščenju živinskih gnojil (17 %). Manjši delež izpustov predstavlja še didušikov oksid, ki nastaja pri skladiščenju živinskih gnojil. Kot posledica izpustov dušikovih spojin (predvsem amonijaka) v zrak, se nekaj didušikovega oksida sprosti še na mestu odlaganja teh spojin na zemeljsko površje (posredni izpusti). Didušikov oksid se sprošča tudi zaradi gnojenja kmetijskih rastlin z živinskimi gnojili, pri čemer se ti izpusti beležijo v sklopu rastlinske pridelave. Največ izpustov TGP iz govedoreje prispevajo krave molznice (36 %), sledijo goveji pitanci (20 %) in plemenske telice (17 %). S prirejo mleka je povezanih približno 53 % izpustov (molznice in plemenske telice), s prirejo mesa pa 47 % izpustov. V okviru govedoreje je zato največje možnosti za zmanjšanje izpustov TGP (predvsem metana) iskati prav v povečanju učinkovitosti reje (npr. z boljšim načrtovanjem obrokov živali), zmanjšanjem izpustov iz skladišč živinskih gnojil, selekcijo govedi in usmerjanjem fermentacije v vampu.⁶

Izpusti TGP iz kmetijstva⁷, predvsem metana in didušikovega oksida, so se od leta 1986 do 2019 zmanjšali za 11,0 %. Letni izpusti metana v kmetijstvu so se od leta 1986 do leta 2019 zmanjšali iz 52.256 na 46.985 ton ali za 10,1 %, izpusti didušikovega oksida pa iz 1.903 na 1.730 ton ali za 9,1 %. Toplogredni učinek vseh plinov, izražen v ekvivalentih CO₂, se je v tem času zmanjšal od 1.930.579 ton na 1.718.382 ton ali za 11,0 %. Hitro zmanjševanje izpustov je bilo značilno za prva leta tega obdobja, kasneje se je zmanjševanje upočasnilo.

Zmanjšanje je bilo največje v prašičereji, govedoreji ter na področju gnojenja kmetijskih rastlin. V absolutnem smislu je k zmanjšanju izpustov TGP največ prispevala prašičereja, pri kateri so se precej zmanjšali izpusti metana zaradi fermentacije v prebavilih in pri skladiščenju živinskih gnojil. Zmanjšanje izpustov po letu 1990 pripisujemo predvsem izboljšanim načinom ravnanja z gnojevko, v zadnjih 15 letih pa zmanjšanju števila živali, ki je bilo posledica ekonomske situacije v panogi. Precej so se zmanjšali tudi izpusti metana iz prebavil goved, predvsem krav molznic. To je bilo predvsem posledica izboljšanja učinkovitosti reje, saj dosegamo podobno prirejo mleka z bistveno manjšo čredo molznic kot nekoč. K zmanjšanju izpustov TGP so prispevali tudi izboljšani načini gnojenja. Kljub manjši porabi dušika iz živinskih in mineralnih gnojil so se pridelki kmetijskih rastlin znatno povečali. Povečali pa so izpusti TGP pri reji na paši in pri reji drobnice, pri čemer povečanje izpustov na paši ni problematično, saj so se zaradi preusmeritve v pašno rejo zmanjšali izpusti iz hlevov in gnojišč.

Kmetijstvo je uresničilo zastavljeni cilj Operativnega programa zmanjšanja emisij toplogrednih plinov do leta 2020. Ta je določal, da se morajo izpusti TGP ob povečanju samooskrbe s hrano do

⁵ Verbič J. s sod. (2021) Zmanjševanje izpustov toplogrednih plinov in amonijaka na kmetijskih gospodarstvih. Zaključno poročilo o izvedbi raziskovalnega projekta Ciljnega raziskovalnega programa Zagotovimo si hrano za jutri. Dostopno na: https://www.kis.si/f/docs/CRP_OZ/Zaključno_porocilo_TGP_V4-1816.pdf (7.6.2022) Opomba: Določeni podatki so bili s strani Kmetijskega inštituta Slovenije v juniju 2022 posodobljeni na najnovejšo dostopne.

⁶ Verbič J. s sodelavci (2019) Podnebno ogledalo 2019. Ukrep v središču – Emisije v govedoreji. Poročilo je bilo pripravljeno v okviru projekta LIFE Podnebna pot 2050, Slovenska podnebna pot do sredine stoletja. Dostopno na: https://www.podnebnapot2050.si/wp-content/uploads/2019/06/Podnebno_Ogledalo_2019_Zvezek8_US_Govedoreja_KONCNO-2.pdf (7.6.2022)

⁷ Kazalci okolja ARSO in Kmetijski inštitut Slovenije - [KM14] Izpusti metana in didušikovega oksida. Dostopno na: <http://kazalci.arso.gov.si/sl/content/izpusti-metana-didusikovega-okside-4?tid=1> (7.6.2022)

leta 2020 zadržati na ravni do največ + 5 % glede na leto 2005. V letu 2020 so bile emisije na ravni emisij iz leta 2005. (povečanje je bilo + 0,3 % v 2019 glede na leto 2005). Predvideno je nadaljnje zaostrovanje ambicij kot posledica revizije podnebno-energetskega okvira EU v skladu s pobudo Fit to 55 (»Pripravljeni na 55«), posledične revizije Nacionalnega energetskega in podnebne načrta (NEPN) ter Dolgoročne podnebne strategije do 2050.

Strateški cilji:

- zmanjšanje izpustov TGP v kmetijstvu za 1 % do leta 2030 glede na leto 2005 (NEPN);
- zmanjšanje izpustov TGP v kmetijstvu za 5–22 % do leta 2050 glede na leto 2005 ob upoštevanju naravnih danosti za kmetovanje, izboljšanju prehranske varnosti, povečanju samooskrbe s hrano ter sledenju drugim ciljem multifunkcionalnega kmetovanja (Dolgoročna podnebna strategija do leta 2050).

Intervencije v SN 2023–2027:

- **Shema za okolje in podnebje (SOP):**

Didušikov oksid (in amonijak)

- Ekstenzivna raba travinja;

Metan in didušikov oksid (in amonijak)

- Dodatki za zmanjšanje emisij amonijaka in toplogrednih plinov;

- **Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila:**

Metan in didušikov oksid (ter amonijak):

- Izboljšanje kakovosti krme in načrtno krmljenje goved,
- Krmljenje z zmanjšano količino dušika pri prašičih pitancih,
- Izboljšanje kakovosti krme in načrtno krmljenje ovc in koz,
- Sobivanje z velikimi zvermi,
- Planinska paša;

Didušikov oksid (in amonijak):

- Vodni viri,
- Ohranjanje kolobarja,
- Integrirana pridelava poljščin, zelenjave, hmelja, sadja in oljk ter grozdja,
- Precizno gnojenje in škropljenje.

- **Ekološko kmetovanje;**

- **Investicijske intervencije:**

- IRP 36: Naložbe v proizvodnjo in uporabo OVE v kmetijstvu,
- IRP2: Naložbe v dvig produktivnosti in tehnološki razvoj, vključno z digitalizacijo kmetijskih gospodarstev in živilskopredelovalne industrije,
- IRP3: Kolektivne naložbe v kmetijstvu za skupno pripravo kmetijskih proizvodov za trg in razvoj močnih in odpornih verig vrednosti preskrbe s hrano,
- IRP4: Naložbe v razvoj in dvig konkurenčnosti ter tržne naravnosti ekoloških kmetij
- IRP 35: Naložbe v predelavo in trženje kmetijskih proizvodov,
- IRP17: Naložbe v učinkovito rabo dušikovih gnojil,
- IRP29: Naložbe v prilagoditev kmetijskih gospodarstev izvajanju nadstandardnih zahtev s področja dobrobiti rejnih živali;

- **Intervencije AKIS:**

- *IRP31: Podpora za projekte EIP,*
- *IRP 38: Konzorciji institucij znanja v podporo prehodu kmetijstva v zeleno, digitalno in podnebno nevtrarno,*
- *IR 32: Izmenjava znanj in prenos informacij ter usposabljanje svetovalcev.*

Utemeljitev povezav med intervencijami I. in II. stebra

Podnebna ambicioznost SN 2023–2027 je znatno ojačana **z okrepljeno pogojenostjo** in s prepletom **intervencij I. stebra in II. stebra SKP**.

Med najbolj učinkovite intervencije uvrščamo shemo **Dodatki za zmanjšanje emisij amonijaka in toplogrednih plinov v okviru SOPO sheme**, s katero bomo podprli uporabo krmnih dodatkov za zmanjšanje emisij metana pri reji živali ali uporabo mineralnih gnojil, ki vsebujejo inhibitorje nitrifikacije, inhibitorje denitrifikacije ali inhibitorje ureaze za zmanjšanje emisij amonijaka in didušikovega oksida. Ukrep uvajanja krmnih dodatkov je Evropska komisija v Strategiji »od vil do vilic« izpostavila kot enega izmed učinkovitih načinov za zmanjšanje vpliva živinoreje na podnebje in okolje in prehod v bolj trajnostno živinorejo, z Uredbo EU št 2019/1009 o določitvi pravil za dostopnost gnojil EU na trgu, ki bo začela veljati leta 2022, bo tudi izboljšana preglednost glede učinkovitosti inhibitorjev.

V okviru SOPO bo podprto tudi izvajanje sheme **Ekstenzivno travinje**, katere osnovni namen je ohraniti ekstenzivno travinje in s tem zagotoviti ohranjanje obstoječih skladišč ogljika v tleh. V shemo se kmetijska gospodarstva vključujejo z vsem travinjem. Ta shema določa, da je na tem travinju prepovedana uporaba mineralnih gnojil in fitofarmacevtskih sredstev. Opredeljena je tudi omejitev povprečne letne obtežbe pri 0,2 do 0,9 GVŽ, ki se izračuna glede na hektar travniških površin in obseg površin, na katerih so prisotne krmne rastline na posameznem kmetijskem gospodarstvu. Pogoj glede omejitve obtežbe preprečuje intenzifikacijo rabe travinja in s tem potencialno negativne okoljske vplive kot npr. višek gnojil zaradi intenzivne živinoreje na posameznih območjih oz. večje potrebe po gnojenju z dušikom. Shema z opisanimi zahtevami prispeva k zmanjšanju izpustov didušikovega oksida in emisij amonijaka, pa tudi k varovanju voda in tal.

SOPO shemo, vezano na *Dodatke za zmanjšanje emisij amonijaka in toplogrednih plinov*, nadgrajujejo **operacije KOPOP - Podnebje v II. stebru SKP, ki stremijo k izboljšanju krmnih obrokov pri govedu, prašičih pitancih in drobnici**.

- *Izboljšanje kakovosti krme in načrtno krmljenje goved,*
- *Krmljenje z zmanjšano količino dušika pri prašičih pitancih,*
- *Izboljšanje kakovosti krme in načrtno krmljenje ovc in koz;*

Izboljšanje krmnih obrokov je v stroki prepoznan kot eden od ključnih ukrepov za učinkovito zmanjšanje izpustov metana iz prebavil rejnih živali, ki prispevajo kar 55 % vseh emisij TGP v kmetijstvu. Z ustreznimi obroki lahko vplivamo tudi na manjše izločanje dušika, s tem pa tudi na zmanjšanje izpustov didušikovega oksida in amonijaka ter na manjše spiranje nitratov v vode.

Operacija KOPOP, ki je namenjena govedu, bo z optimizacijo krmnih obrokov prispevala k povečanju prebavljivosti obrokov in s tem k zmanjšanju metanogeneze v vampu, k povečanju mlečnosti in dnevnih prirastov in s tem k zmanjšanju izpustov metana na enoto prirejenega mleka in mesa. Prispevala bo tudi k zmanjšanju deleža živali, ki dobijo v obrokih preveč beljakovin, s čimer je povezano izločanje dušika. Z manjšim izločanjem dušika se zmanjšujejo izpusti didušikovega oksida in amonijaka. Poleg vseh navedenih prinaša ta podintervencija tudi številne druge pozitivne učinke: od pozitivnih učinkov za zdravje živali (zmanjšanje presnovnih motenj in s tem povečanje dolgoživosti molznic), optimalnejšega izkoriščanja v Sloveniji pridelane krme (manj krme iz uvoza) do pozitivnih učinkov na vode in tla. Slednje se doseže preko zmanjšanja deleža živali, ki dobijo v obrokih preveč fosforja ali preveč beljakovin, s čimer je povezano izločanje in spiranje nitratov oziroma fosforja v tla in vode.

Operacija KOPOP, ki je namenjena prašičem pitancem, s spodbujanjem izboljšanja kakovosti krme in krmnih obrokov prispeva k zmanjšanju izpustov TGP iz prašičereje. Z izboljšanjem izkoristka beljakovin in bolj preciznega pokrivanja potreb po beljakovinah v različnih fazah rasti oz. pitanja, lahko pričakujemo zmanjšanje izpustov dušika, posledično pa tudi zmanjšanje izpustov didušikovega oksida in amonijaka ter spiranja nitratov v vode. Z zmanjšanjem deleža fosforja v obrokih lahko pričakujemo zmanjšanje kopičenja fosforja na kmetijskih zemljiščih in v vodah. Poleg navedenega ta operacija prinaša pozitivne učinke za zdravje živali. Spodbuja pa tudi optimalnejše izkoriščanje v Sloveniji pridelane krme.

Operacija KOPOP, ki se nanaša na sektor drobnice, zasleduje podobne cilje kot predhodno opisani operaciji. Z optimizacijo krmnih obrokov prispeva k večji prebavljivosti obrokov in s tem zmanjšanju metanogeneze v vampu, k dvigu mlečnosti in dnevnih prirastov ter s tem k zmanjšanju deleža energije za vzdrževanje in zmanjšanje izpustov metana na enoto mleka in mesa. Z izboljšanjem izkoristka beljakovin vpliva na zmanjšanje izločanja dušika, posledično pa zmanjšanje izpustov didušikovega oksida in amonijaka ter spiranja nitratov v vode. Učinki so tudi boljše zdravje živali, optimalnejše izkoriščanje v Sloveniji pridelane krme ter zmanjšanje kopičenja fosforja v tleh in vodah.

Tovrstne operacije KOPOP in pa SOPO shema za krmne dodatke oz. dodatke za mineralna gnojila se v preteklosti še nikoli niso izvajale, sodijo pa tovrstne sheme po mnenju stroke med najbolj učinkovite ukrepe za zmanjšanje metana, kot tudi za zmanjševanje izpustov amonijaka in didušikovega oksida.

V okviru intervencije KOPOP se na zmanjševanje izpustov didušikovega oksida in metana nanašajo tudi na podintervencije, ki spodbujajo **pašo živali**:

- *Sobivanje z velikimi zvermi,*
- *Planinska paša*

Pašna reja zmanjšuje izpuste metana in didušikovega oksida iz gnojišč, hkrati pa prispeva k boljšemu počutju živali.

Posredne povezave z živinorejskim sektorjem je možno iskati tudi v okviru številnih drugih operacij KOPOP, ki so sicer primarno vezane **na rastlinsko proizvodnjo**, a je povezave do živinorejskega sektorja mogoče iskati preko zahtev glede **pridelave krme, sestave kolobarja** ipd. Tudi preko tovrstnih podintervencij je mogoče prikazati vplive na zmanjšanje TGP iz kmetijskega sektorja:

- *Vodni viri,*
- *Ohranjanje kolobarja,*
- *Integrirana pridelava poljščin,*
- *Precizno gnojenje in škropljenje.*

Navedene operacije KOPOP se predvsem preko zahtev v zvezi s **pridelavo krme**, vključevanjem trav in travno deteljnih mešanic **v sestavo kolobarja** ter **gnojenjem z živinskimi gnojili** povezujejo z živinorejskim sektorjem.

Na **mešanih kmetijah** (poljedelsko-živinorejskih) je zaradi vključevanja trav in travno deteljnih mešanic lažje zagotoviti ustrezen kolobar. S kolobarjenjem se povečuje organska snov v tleh, zmanjšuje presežek dušika, s tem pa zmanjšuje izpust didušikovega oksida (in posledično negativen vpliv na vode, tla in zrak).

Na področju gnojenja so v okviru KOPOP podintervencij določene splošne omejitve glede **vnosa živinskih in mineralnih gnojil**. Za vse podintervencije KOPOP velja, da je letni vnos dušika iz mineralnih in živinskih gnojil zmanjšan za 30 % glede na običajno kmetijsko prakso. Prav tako je pri KOPOP treba upoštevati minimalne zahteve za uporabo gnojil (vodenje evidenc glede uporabe živinskih in mineralnih gnojil) in obvezno zahtevo po pripravi analize tal in izdelavi gnojilnega načrta, če se na KMG uporabljajo mineralna gnojila. Vse naštetu prispeva k strokovno utemeljeni uporabi gnojil, kar se odraža tudi v zmanjšanju izpustov didušikovega oksida (in amonijaka) iz naslova gnojenja.

Vsaka posamezna podintervencija KOPOP nato navaja več specifičnih zahtev glede gnojenja, kot je npr. v okviru podintervencij za integrirano pridelavo (npr. Integrirana pridelava poljščin) gnojenje na

podlagi Nmin hitrih talnih ali rastlinskih testov, kjer se zasleduje cilj manjše porabe gnojil, s čimer posledično nastaja manj izpustov didušikovega oksida.

Neposredni ali posredni potencial za zmanjševanje TGP iz živinoreje ima tudi intervencija **Ekološko kmetovanje**. Ta intervencija nadgrajuje KOPOP, ker spodbuja nižje ravni gnojenja z dušikom, prepoveduje rabo mineralnih dušikovih gnojil, usmerja živinorejsko proizvodnjo k manjši obtežbi, pospešuje sekvenciacijo ogljika zaradi uporabe organskih gnojil, spodbuja pašno rejo živali ter stremi k manjši odvisnosti od uvožene krme itn.

Površinske intervencije se dopolnjujejo z **investicijskimi intervencijami**, zlasti:

- *IRP2: Naložbe v dvig produktivnosti in tehnološki razvoj, vključno z digitalizacijo kmetijskih gospodarstev in živilskopredelovalne industrije,*
- *IRP3: Kolektivne naložbe v kmetijstvu za skupno pripravo kmetijskih proizvodov za trg in razvoj močnih in odpornih verig vrednosti preskrbe s hrano,*
- *IRP4: Naložbe v razvoj in dvig konkurenčnosti ter tržne naravnosti ekoloških kmetij,*
- *IRP 29: Naložbe v prilagoditev kmetijskih gospodarstev izvajanju nadstandardnih zahtev s področja dobrobiti rejnih živali.*

Te investicijske intervencije vsebujejo poseben sklop naložb za krožno in biogospodarstvo, v okviru katerega spodbujajo tudi nameščanje **mikrobioplinskih naprav** na kmetijskih gospodarstvih in v živilsko-predelovalnih obratih. Z mikrobioplinskimi napravami lahko pridobimo tudi električno energijo in toploto ter s tem prispevamo k večji proizvodnji in uporabi OVE v kmetijstvu in v predelavi. Z obdelavo živalskih gnojil na bioplinskih napravah je mogoče znatno zmanjšati emisije metana, ki se sprostijo iz skladišč živalskih gnojil - te emisije metana znašajo kar 13,7 % vseh emisij TGP v kmetijstvu. Širjenje te tehnologije je sicer omejeno z velikostjo kmetij, saj izgradnja bioplinskih naprav na majhnih kmetijah (pod 100 GVŽ) ni ekonomsko upravičena. Iz sredstev SN 2023–2027 bomo zato postopoma podprli začetno uvajanje tovrstnih naprav in s tem pridobili izkušnje za morebitno bolj ambiciozno izvajanje v naslednjem obdobju.

Ker se pomemben delež emisij metana (in tudi amonijaka) sprosti iz skladišč za živalska gnojila, se bo v okviru investicijske intervencije **IRP29 – Naložbe v prilagoditev kmetijskih gospodarstev izvajanju nadstandardnih zahtev s področja dobrobiti rejnih živali** poleg vidika večje dobrobiti živali sočasno zasledovalo cilj zmanjšanja emisij TGP. V sklopu investicij v novogradnjo hlevov se bo podprlo izključno nizkoemisijška skladišča za živalski gnoj oz. gnojevko, ki bodo zaprta / pokrita, hkrati pa bodo omogočala nadstandardno dolžino skladiščenja gnojevke (vsaj 9-mesečno skladiščenje). V primeru rekonstrukcij hlevov bo prednost dana tistim vlagateljem, ki se bodo v sklopu te naložbe odločili za pokritje skladišča za gnojevko (kjer je to izvedljivo). V okviru te investicijske intervencije bodo lahko podprte tudi mikrobioplinske naprave.

Ta intervencija se dopolnjuje z intervencijo **IRP17 – Naložbe v učinkovito rabo dušikovih gnojil**, ki bo podprla nakup kmetijske mehanizacije za gnojenje z organskimi gnojili z majhnimi izpusti v zrak in kot samostojno naložbo tudi pokrita/zaprta, nadstandardna skladišča za živalski gnoj oz. gnojevko. Medtem ko se v okviru IRP29 tovrstne naložbe v ureditev skladišč za živalski gnoj oz. gnojevko podpirajo le v sklopu ureditve hlevov, bo v okviru te intervencije taka naložba lahko tudi samostojna. Prednostni dostop do te podpore bo omogočen živinorejskim gospodarstvom, ki imajo 50 GVŽ ali več. Na ta način bomo dodatno zmanjšali izpuste pri gnojenju (zlasti amonijaka) ter naslovili izpuste metana iz naslova skladiščenja živalskega gnoja.

Brez ustreznega znanja in usposobljenosti v kmetijskem sektorju bo uvajanje praks in naložb, ki prispevajo k zmanjševanju metana in didušikovega oksida, teklo počasi in manj učinkovito. Zato bo s prepletom **intervencij AKIS (IRP 31, IRP 32, IRP 38)** podprt razvoj podpornega okolja, znotraj katerega bo poudarek na krepitvi usposobljenosti kmetov, kmetijskih svetovalcev ter večjemu sodelovanju med različnimi sferami znotraj AKIS s ciljem hitrejšega prenosa novega znanja od raziskav v prakso in povratnega pretoka o problematikah kmetijske prakse. Pri tem so v ospredju sledeče intervencije:

- *IRP31: Podpora za projekte EIP,*
- *IRP 38: Konzorciji institucij znanja v podporo prehodu kmetijstva v zeleno, digitalno in podnebno nevtrarno,*
- *IR 32: Izmenjava znanj in prenos informacij ter usposabljanje svetovalcev.*

V okviru teh intervencij bo poudarek namenjen povečanju **učinkovitosti reje domačih živali** (preko izboljševanja krmnih obrokov, usmerjanjem fermentacije v vampu). Predlagane AKIS intervencije bodo s tem smiselno podprle cilje **rejskih programov** za govedo in drobnico, ki se financirajo z integralnimi sredstvi izven Strateškega načrta 2023–2027. Ti rejski programi so orodje za povečevanje učinkovitosti reje, ker se osredotočajo na selekcijo (genetiko) in optimalno oskrbo živali. Pozornost AKIS intervencij bo namenjena podpori pri izvajanju nadstandardnih kmetijskih praks za **učinkovito kroženje dušika preko ustreznega ravnanja z živinskimi gnojili**, ki so povezane tako z zmanjšanjem metana kot tudi didušikovega oksida.

Ocena učinkov izbranih intervencij strateškega načrta na zmanjšanje TGP (in amonijaka)

SN 2023–2027 stopnjuje podnebne ambicije, ker strokovna ocena Kmetijskega inštituta Slovenije kaže, da bi lahko s predlaganimi intervencijami dosegli – **3,55 % zmanjšanje izpustov TGP** in – **7,87 % zmanjšanje izpustov amonijaka do leta 2027**.

Ocenjeno zmanjšanje izpustov TGP v kmetijstvu zagotovo ni majhno, upoštevajoč dejstvo, da smo v Nacionalnem energetsko-podnebnem načrtu do leta 2030 predvideli -1 % zmanjšanje izpustov TGP (glede na leto 2005) in da smo si glede na pretekli nacionalni Program zmanjševanja TGP do leta 2020 za cilj zastavili zadrževanje izpustov TGP na ravni iz leta 2005 in do leta 2020 dosegli -1 % zmanjšanja. V bistveno krajšem času bomo torej dosegli ambicioznejše zmanjšanje TGP, pri čemer ta ocena sloni na konzervativnih predpostavkah, saj ni bil ovrednoten učinek vseh načrtovanih ukrepov (npr. učinki integrirane pridelave, kjer se predvideva gnojenje na podlagi Nmin analiz).

Uresničitev cilja zmanjšanja izpustov TGP bo po mnenju ekspertov terjala izjemen angažma kmetov in stroke. Načrtovano zmanjšanje izpustov TGP je primerljivo z ocenami zmanjšanja TGP drugih držav, na kar kaže nedavno poročilo za EU: z obstoječimi ukrepi se predvideva – 1,5 %, z dodatnimi ukrepi pa – 5 % zmanjšanje izpustov do leta 2040.

Poročilo je dostopno na: <https://www.eionet.europa.eu/etcs/etc-cme/products/etc-cme-reports/etc-cme-report-6-2021-agricultural-climate-mitigation-policies-and-measures-good-practice-challenges-and-future-perspectives>.

Ocene učinkov Kmetijskega inštituta Slovenije kažejo tudi na zmanjšanje izpustov amonijaka (-7,87 %). Z intervencijami strateškega načrta 2023–2027 bomo prispevali k uresničevanju obveznosti iz t.i. NEC direktive, ki zahteva zmanjšanje izpustov amonijaka v obsegu – 15 % do leta 2030 glede na leto 2005. Ta ocena je konzervativna, saj ne upošteva učinkov drugih operacij KOPOP, ki imajo primarno druge učinke, a posredno preko zmanjšane rabe dušika iz mineralnih gnojil prispevajo tudi k zmanjšanju izpustov amonijaka.

Tabela 1: Ocene učinkov nekaterih ukrepov SN 2023-2027 na zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov in amonijaka

SOPO	2023	2024	2025	2026	2027
1) Inhibitorji ureaze, nitrifikacije in denitrifikacije					
Ocenjena površina KZU v ukrepu (ha)	0	5.000	9.000	13.000	18.370
Zmanjšanje emisij TGP (t ekv. CO ₂ na leto)	0	1.940	3.482	5.016	7.061
Zmanjšanje emisij TGP (% od vseh emisij TGP v kmetijstvu)	0,00	0,11	0,20	0,29	0,41
Zmanjšanje emisij NH ₃ (t na leto)	0	10	18	26	37
Zmanjšanje emisij NH ₃ (% od vseh emisij NH ₃ v kmetijstvu)	0,00	0,06	0,11	0,15	0,22

2) Inhibitorji metanogeneze (Bovaer)					
Število GVŽ v ukrepu	0	4.950	7.400	9.900	14.850
Zmanjšanje CH4 (t ekv. CO2 na leto)	0	4332	6476	8663	12995
Zmanjšanje CH4 (% od vseh emisij TGP v kmetijstvu)	0,00	0,25	0,38	0,50	0,75
3) Gnojenje z majhnimi izpusti v zrak - travinje					
Ocenjena površina KZU v ukrepu (ha)	16.500	16.500	16.500	16.500	16.500
Zmanjšanje emisij TGP (t ekv. CO2 na leto)	1.492	1.492	1.492	1.492	1.492
Zmanjšanje emisij TGP (% od vseh emisij TGP v kmetijstvu)	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09
Zmanjšanje emisij NH3 (t na leto)	204	204	204	204	204
Zmanjšanje emisij NH3 (% od vseh emisij NH3 v kmetijstvu)	1,21	1,21	1,21	1,21	1,21
4) Gnojenje z majhnimi izpusti v zrak - njive in hmeljišča					
Ocenjena površina KZU v ukrepu (ha)	30.500	30.500	30.500	30.500	30.500
Zmanjšanje emisij TGP (t ekv. CO2 na leto)	5.744	5.744	5.744	5.744	5.744
Zmanjšanje emisij TGP (% od vseh emisij TGP v kmetijstvu)	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33
Zmanjšanje emisij NH3 (t na leto)	785	785	785	785	785
Zmanjšanje emisij NH3 (% od vseh emisij NH3 v kmetijstvu)	4,67	4,67	4,67	4,67	4,67
5) Namenske ozelenitve strnišč					
Naknadni posevki in podsevki (ha)	22.000	22.000	22.000	22.000	22.000
Ozelenitev ornih površin prek zime (ha)	16.500	16.500	16.500	16.500	16.500
Vodni viri (ha)	25.000	26.000	27.000	27.500	28.000
Ocenjena površina KZU v ukrepu - skupaj (ha)	63.500	64.500	65.500	66.000	66.500
Zmanjšanje emisij TGP (t ekv. CO2 na leto)	5.294	5.378	5.461	5.503	5.544
Zmanjšanje emisij TGP (% od vseh emisij TGP v kmetijstvu)	0,31	0,31	0,32	0,32	0,32
Zmanjšanje emisij NH3 (t na leto)	62	63	64	64	65
Zmanjšanje emisij NH3 (% od vseh emisij NH3 v kmetijstvu)	0,37	0,37	0,38	0,38	0,38
SOPO SKUPAJ					
Zmanjšanje emisij TGP (t ekv. CO2 na leto)	12.530	18.885	22.655	26.418	32.837
Zmanjšanje emisij TGP (% od vseh emisij TGP v kmetijstvu)	0,73	1,10	1,31	1,53	1,90
Zmanjšanje emisij NH3 (t na leto)	1.051	1.062	1.071	1.079	1.091
Zmanjšanje emisij NH3 (% od vseh emisij NH3 v kmetijstvu)	6,24	6,31	6,36	6,41	6,48
KOPOP	2023	2024	2025	2026	2027
1) Izboljšanje kakovosti krme in načrtno krmljenje goved					
Število GVŽ v ukrepu		13500	18900	21600	24300
Zmanjšanje emisij TGP (t ekv. CO2 na leto)		8806	12089	13614	15095
Zmanjšanje emisij TGP (% od vseh emisij TGP v kmetijstvu)		1	1	1	1
Zmanjšanje emisij NH3 (t na leto)		0	0	0	0
Zmanjšanje emisij NH3 (% od vseh emisij NH3 v kmetijstvu)		0	0	0	0

2) Krmljenje z zmanjšano količino dušika pri prašičih pitancih					
Število GVŽ v ukrepu		6.500	9.100	10.400	11.700
Zmanjšanje emisij TGP (t ekv. CO2 na leto)		483	676	773	869
Zmanjšanje emisij TGP (% od vseh emisij TGP v kmetijstvu)		0	0	0	0
Zmanjšanje emisij NH3 (t na leto)		41	57	65	74
Zmanjšanje emisij NH3 (% od vseh emisij NH3 v kmetijstvu)		0	0	0	0
3) Izboljšanje kakovosti krme in načrtno krmljenje ovc in koz					
Število GVŽ v ukrepu		250	350	400	450
Zmanjšanje emisij TGP (t ekv. CO2 na leto)		78	110	125	141
Zmanjšanje emisij TGP (% od vseh emisij TGP v kmetijstvu)		0	0	0	0
Zmanjšanje emisij NH3 (t na leto)		0	0	0	0
Zmanjšanje emisij NH3 (% od vseh emisij NH3 v kmetijstvu)		0	0	0	0
KOPOP SKUPAJ					
Zmanjšanje emisij TGP (t ekv. CO2 na leto)		9.368	12.874	14.512	16.105
Zmanjšanje emisij TGP (% od vseh emisij TGP v kmetijstvu)		0,54	0,75	0,84	0,93
Zmanjšanje emisij NH3 (t na leto)		41	57	65	74
Zmanjšanje emisij NH3 (% od vseh emisij NH3 v kmetijstvu)		0,24	0,34	0,39	0,44
DRUGO	2023	2024	2025	2026	2027
1) Proizvodno vezana plačila za metuljnice					
Ocenjena površina KZU v ukrepu (ha)	10.002	11.000	11.500	12.000	13.000
Zmanjšanje emisij TGP (t ekv. CO2 na leto)	8.712	9.581	10.017	10.452	11.323
Zmanjšanje emisij TGP (% od vseh emisij TGP v kmetijstvu)	1	1	1	1	1
Zmanjšanje emisij NH3 (t na leto)	123	135	142	148	160
Zmanjšanje emisij NH3 (% od vseh emisij NH3 v kmetijstvu)	1	1	1	1	1
2) Naložbe v bioplinke naprave					
Števililo bioplinških naprav (kumulativno)	0	1	3	5	7
Zmanjšanje emisij TGP (t ekv. CO2 na leto)	0,00	126,00	378,00	630,00	882,00
Zmanjšanje emisij TGP (% od vseh emisij TGP v kmetijstvu)	0,00	0,01	0,02	0,04	0,05
Zmanjšanje emisij NH3 (t na leto)					
Zmanjšanje emisij NH3 (% od vseh emisij NH3 v kmetijstvu)					
DRUGO SKUPAJ	2023	2024	2025	2026	2027
Zmanjšanje emisij TGP (t ekv. CO2 na leto)	8.712	9.707	10.395	11.082	12.205
Zmanjšanje emisij TGP (% od vseh emisij TGP v kmetijstvu)	0,51	0,56	0,60	0,64	0,71
Zmanjšanje emisij NH3 (t na leto)	123	135	142	148	160
Zmanjšanje emisij NH3 (% od vseh emisij NH3 v kmetijstvu)	0,73	0,80	0,84	0,88	0,95

SKUPAJ VSI UKREPI					
Zmanjšanje emisij TGP (t ekv. CO ₂ na leto)	21.242	37.960	45.924	52.012	61.147
Zmanjšanje emisij TGP (% od vseh emisij TGP v kmetijstvu)	1,23	2,20	2,66	3,02	3,55
Zmanjšanje emisij NH ₃ (t na leto)	1.174	1.238	1.270	1.292	1.324
Zmanjšanje emisij NH₃ (% od vseh emisij NH₃ v kmetijstvu)	6,98	7,36	7,54	7,68	7,87

Vir: Oceno pripravil dr. Jože Verbič, Kmetijski inštitut Slovenije, za MKGP, 5. avgust 2022

Okoljski izzivi: TLA, VODA IN ZRAK

Opis stanja:

Tla in vode

Velika lokalna gostota živine lahko pomeni tveganje za okolje, saj je proizvodnja živinskih gnojil lahko neuravnotežena z razpoložljivostjo zemljišča in potrebami posevkov. To neravnovesje ustvarja presežek hranil, ki se večinoma izločijo v vodo (nitrati in fosfati) in zrak (amonijak in dušikovi oksidi).

Obremenjenost podzemnih voda z nitrati v Sloveniji je največja na vodnih telesih Savinjske, Dravske, Murske in Krške kotline, kjer se nahajajo najbolj rodovitna tla v Sloveniji in je zato tudi kmetijstvo najbolj intenzivno. Hkrati pa so za dobršen del teh vodnih teles značilna tudi plitva tla, kar v kombinaciji z velikim deležem njiv v strukturi rabe, ki se običajno tudi največ gnojijo z dušikom, vpliva na onesnaženost podzemnih voda z nitrati. Iz poročila Slovenije na podlagi 10. člena Direktive Sveta 91/676/EEC⁸, ki se nanaša na varstvo voda pred onesnaženjem z nitrati iz kmetijskih virov, za obdobje 2016–2019, je sicer razviden trend upadanja vsebnosti nitrata na bolj obremenjenih plitvih vodonosnikih. Še vedno pa se na določenem odstotku merilnih mest ugotavlja presežene vsebnosti nitratov. Rezultati monitoringa kakovosti podzemne vode in analize podatkov za obdobje 1998–2020, ki ga izvaja Agencija RS za okolje, kažejo statistično značilne trende zniževanja koncentracij nitrata na vodnih telesih podzemne vode in na posameznih merilnih mestih. Vsebnost nitrata s statistično značilnostjo pada na štirih vodnih telesih, in sicer v Savski kotlini in na Ljubljanskem barju ter v Savinjski, Dravski in Murski kotlini. Na vseh teh vodnih telesih se statistično značilne trende opazuje že več let. V Krški kotlini in na vodnem telesu Goriška Brda in Trnovsko-Banjska planota v letu 2020 statistično značilnega trenda ni zaznati. Analize so bile izvedene na 207 merilnih mestih. V letu 2020 je bilo preseganje standarda kakovosti za nitrat (50 mg NO₃/L) ugotovljeno na 20 merilnih mestih (9,6 % vseh merilnih mest) na petih vodnih telesih podzemnih voda. Na vodnih telesih podzemnih voda v Savinjski, Murski in Dravski kotlini je bilo preseganje standarda kakovosti vzrok za slabo kemijsko stanje.

Preobremenjenost s hranili je tudi vzrok za nedoseganje dobrega ekološkega stanja površinskih voda. Monitoring vodnih teles površinskih voda, ki ga tudi izvaja Agencija RS za okolje, kaže, da v obdobju 2014–2019 zaradi obremenjenosti s hranili 29 vodnih teles površinskih voda (19 %) ni doseglo dobrega ekološkega stanja, kar je v primerjavi z obdobjem 2009–2015 za 6 % vodnih teles površinskih voda manj. To pomeni, da se je ekološko stanje površinskih voda na podlagi obremenitev s hranili malo izboljšalo. Preobremenjenost s hranili je še vedno glavni problem jezer in zadrževalnikov, saj v obdobju ocenjevanja 2014–2019 od skupno 11 vodnih teles v kategoriji jezer 7 vodnih teles (64 %) ne dosega dobrega trofičnega stanja. Poleg Blejskega jezera so to še močno preoblikovana vodna telesa Perniško, Ledavsko, Gajševsko, Slivniško in Šmartinsko jezero ter umetno vodno telo Velenjsko jezero.

Na celotnem območju Slovenije so kmetje zavezani k upoštevanju t.i. nitratne direktive (Direktiva 91/676/EGS), ki določa mejne vrednosti letnega vnosa dušika in ukrepe za zmanjšanje ter

preprečevanje onesnaževanja voda, ki ga lahko povzročajo nitrati iz kmetijskih virov, t.i optimizacija gnojenja (časovne prepovedi gnojenja, pravila gnojenja v bližini vodotokov, najmanjše zmogljivosti skladišč za živalska gnojila, omejitve vnosa gnojil v tla itn.).

Bilančni presežek dušika v kmetijstvu⁹ se je v obdobju 1992–2019 zmanjševal. Analiza trenda kaže, da se je bruto bilančni presežek v tem obdobju v povprečju zmanjšal za 1,6 kg N/ha na leto oziroma za 50 % prek celotnega obdobja, neto presežek pa za 1,5 kg N/ha na leto oziroma za 81 %. Glavna vira vnosa dušika v kmetijstvu predstavljajo živalska (48 %) in mineralna (39 %) gnojila. Manjši bilančni presežek je bil predvsem posledica 46 % povečanega odvzema dušika s pridelki ter 4 % manjšega vnosa dušika na hektar kmetijskih zemljišč v uporabi. Manjši presežek dušika kaže na boljše gospodarjenje z dušikom v kmetijstvu ter posledično na zmanjšanje izpustov dušikovih spojin v okolje.

Bilančni presežek fosforja (P) v kmetijstvu¹⁰ se je v obdobju 1992–2019 tudi zmanjševal (za 97 %). Zmanjšanje je posledica manjšega vnosa fosforja z mineralnimi in živalskimi gnojili ter povečevanja odvzema s pridelkom kmetijskih rastlin, predvsem s krmo trajnega travinja. Do leta 2005 so bili značilni presežki med 10 in 15 kg na ha, po letu 2005 pa so večinoma manjši od 5 kg na ha. V obdobju 2004–2015 je bil v Sloveniji bilančni presežek P (+ 4,5 kg na ha) nad povprečjem držav članic EU (+ 2,2 kg na ha). Rezultate o bilančnih presežkih P je treba interpretirati v povezavi s podatki o založenosti tal s tem elementom. Potencialno tveganje za onesnaženje voda predstavljajo prevelike zaloge P v tleh in s tem tudi v talni raztopini. Rezultati analiz tal kažejo, da imamo v Sloveniji več težav s pomanjkanjem fosforja v tleh kot pa s presežki. V povprečju 79 % travniških in 44 % njivskih tal ne dosega optimalne založenosti s P, optimalna založenost pa je presežena na 9 % travniških in 26 % njivskih tal. Ugodno je, da je za živinorejske kmetije, ki razpolagajo z velikimi količinami P v živalskih gnojilih, značilen tudi velik odzem P s pridelki kmetijskih rastlin (samo s krmo s trajnega travinja in z zeleno krmo z njiv zagotavljamo 73 % vsega odvzema). Glede na založenost kmetijskih tal, nadaljnje zmanjševanje presežka P na ravni države ni želeno (ARSO in KIS, 2020).

Zrak (izpusti amonijaka iz kmetijstva)

V letu 2019 je 92,0 % skupnih izpustov amonijaka izviralo iz kmetijstva¹¹. Iz strukture virov izpustov amonijaka v slovenskem kmetijstvu je razvidno, da živinorejska proizvodnja neposredno (preko skladiščenja živalskih gnojil, izpustov iz hlevov, ...) ali pa posredno (preko gnojenja z živalskimi gnojili) vpliva na izpuste. Največ amonijaka iz kmetijstva se sprosti zaradi gnojenja z živalskimi gnojili in paše (45 %), sledijo izpusti iz hlevov (32 %), izpusti iz skladiščenja živalskih gnojil (14 %) in izpusti zaradi gnojenja z mineralnimi gnojili (8 %).

Od leta 1990 do 2019 so se izpusti amonijaka v Sloveniji zmanjšali za 21,8 %. Dosegamo cilj, ki ga za leto 2020 določa nova NEC direktiva (zmanjšanje za najmanj 1 % glede na leto 2005). Glede - 15 % zmanjšanja izpustov amonijaka do leta 2030 glede na izhodiščno leto 2005, ki ga zahteva ta direktiva, pa obstaja visoko tveganje, da cilj ne bo dosežen.

Z namenom zaježitve izpustov amonijaka se v strateški načrt vključuje več ukrepov, ki naslavlajo to problematiko, kar bo podrobno predstavljeno v nadaljevanju. Na tem mestu velja izpostaviti zlasti shemo SOPO, ki naslavlja gnojenje z nizkimi izpusti v zrak ter operacije KOPOP, s katerimi se omejuje vnos dušika iz živalskih in mineralnih gnojil ter investicije v zaprta / pokrita, nizkoemisijška skladišča za živalski gnoj oz. gnojevko.

Projekcija učinkov intervencij strateškega načrta na zmanjšanje izpustov amonijaka je predstavljena v podnebnem sklopu tega dokumenta.

⁹ ARSO in Kmetijski inštitut Slovenije. Kazalnik [KM22] Bilančni presežek dušika v kmetijstvu. Dostopno na: <http://kazalci.arso.gov.si/sl/content/bilancni-presezek-dusika-v-kmetijstvu-1?tid=1> (8. 6. 2022).

¹⁰ ARSO in Kmetijski inštitut Slovenije. Kazalnik [KM25] Bilančni presežek fosforja v kmetijstvu. Dostopno na: <http://kazalci.arso.gov.si/sl/content/bilancni-presezek-fosforja-v-kmetijstvu> (21. 6. 2022).

¹¹ ARSO in Kmetijski inštitut Slovenije. Kazalnik [KM13] Izpusti amonijaka v kmetijstvu. Dostopno na: <http://kazalci.arso.gov.si/sl/content/izpusti-amonijaka-v-kmetijstvu?tid=1> (22.6.2022)

Strateški cilji:

- ohranjanje rodovitnosti tal in proizvodnega potenciala kmetijskih zemljišč;
- zmanjšanje negativnih vplivov kmetijstva na vode, tla in zrak;
- uravnotežena poraba dušika iz mineralnih in živinskih gnojil, postopno povečevanje obsega ekološke pridelave ter preprečevanje obremenjevanja tal iz točkovnih in razpršenih virov;
- rastline gnojiti tako, da lahko kar najbolj izkoristijo hranila in da se ta ne izgubljajo v podzemno vodo in ozračje;
- zmanjšati in preprečevati nadaljnje onesnaženje voda z nitrati iz kmetijske proizvodnje.

Intervencije v SN 2023–2027:

VODA, TLA, ZRAK

- **Dohodkovna vezana podpora**
 - Beljakovinske rastline;
- **Shema za podnebje in okolje:**
 - *Gnojenje z živinskimi gnojili z majhnimi izpusti v zrak,*
 - *Ekstenzivno travinje,*
 - *Tradicionalna raba travinja,*
 - *Naknadni posevki in podsevki,*
 - *Ozelenitev ornih površin preko zime,*
 - *Konzervirajoča obdelava tal;*
- **Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila:**
 - *Vodni viri,*
 - *Ohranjanje kolobarja,*
 - *Integrirana pridelava poljščin,*
 - *Precizno gnojenje in škropljenje,*
 - *Senena prireja;*
- **Ekološko kmetovanje;**
- **Investicijske intervencije:**
 - *IRP4: Naložbe v razvoj in dvig konkurenčnosti ter tržne naravnosti ekoloških kmetij,*
 - *IRP17: Naložbe v učinkovito rabo dušikovih gnojil,*
 - *IRP 29: Naložbe v prilagoditev kmetijskih gospodarstev izvajanju nadstandardnih zahtev s področja dobrobiti rejnih živali;*
- **Intervencije AKIS:**
 - *IRP31: Podpora za projekte EIP,*
 - *IRP 38: Konzorciji institucij znanja v podporo prehodu kmetijstva v zeleno, digitalno in podnebno nevtrarno,*
 - *IR 32: Izmenjava znanj in prenos informacij ter usposabljanje svetovalcev.*

Utemeljitev povezav med intervencijami I. in II. stebra

Izhodišče za vse intervencije, vezane na površino ali živali, v slovenskem Strateškem načrtu 2023–2027 je **okrepljena pogojenost (DKOP in PZR)**¹², ki vključuje osnovne varovalke v smislu varovanja tal in voda ter so jo dolžni spoštovati **vsi upravičenci** do plačil SKP.

Nadalje, bomo z **dohodkovno vezano podporo za beljakovinske rastline** spodbujali pridelavo beljakovinskih rastlin, ki prispevajo k vezavi dušika. Pri kolobarjenju z metuljnicami je običajno potrebnih manj mineralnih in organskih dušikovih gnojil. Vključevanje metuljnic v dolgoročne sisteme kolobarjenja ima pozitivne učinke na stanje tal v smislu vezave ogljika, povečane rodovitnosti zemlje in pri razvoju rastlin. Pri nekaterih kmetijskih rastlinah je bil ugotovljen večji donos in kakovost, ko so v kolobarjenju sledile metuljnicam, npr. pri pšenici, koruzi ali oljni ogrščici (npr. večja vsebnost beljakovin ali manjša kontaminacija z mikotoksini). Vključevanje metuljnic v kolobarjenje zmanjšuje tudi napade škodljivcev, saj se prekinajo zaporedni cikli škodljivcev, ki napadajo žito. Lucerna in detelja ugodno vplivata tudi na zatiranje plevela pri kulturah, ki se kot naslednje gojijo na isti površini, kar lahko povzroči, da se uporablja manj herbicidov ali sploh nič.

Poleg omenjene vezane dohodkovne podpore tudi številne druge intervencije naslavljajo **varovanje tal in voda pred onesnaženjem z nitrati** iz kmetijskih virov ter zmanjševanje izpustov **amonijaka**. Te intervencije pogosto sovpadajo z rešitvami **za zmanjšanje izpustov didušikovega oksida (in amonijaka)**, ki so že bile opisane v podnebnem sklopu te strategije.

Eden izmed pomembnejših ukrepov na tem področju je SOPO shema za **Gnojenje z živinskimi gnojili z majhnimi izpusti v zrak**. Ta shema se prenaša iz sedanjega ukrepa KOPOP 2015–2022 in se bo v prihodnje izvajala brez dodatnih zahtev, ki so v obdobju 2015–2022 odvrčale kmete od vpisovanja te zahteve na trajnem travinju. Shema bo spodbujala ustrezno aplikacijo gnojevke na tla in v tla (neposredno nanašanje gnojevke, pasovno trošenje z uporabo vlečenih cevi ali vlečenih sani in vbrizgavanje, plitvo vbrizgavanje, globoko vbrizgavanje) in s tem znatno prispevala k zmanjšanju onesnaževanja zraka z amonijakom.

SOPO shema **Tradicionalna raba travinja** spodbuja ekstenzivno rabo določenega travinja na sicer intenzivnejši kmetiji. V okviru te sheme kmet ne sme uporabiti dušikovih mineralnih gnojil, uporabi pa lahko do največ 40kg N/ha iz živinskih gnojil. Na ta način shema pozitivno vpliva na zmanjšanje izpiranja dušika v podtalnico in s tem na manjše onesnaženje voda. Hkrati shema prispeva k zmanjšanju didušikovega oksida in izpustov amonijaka. Tako oblikovana shema ima pozitiven okoljski učinek, ker preprečuje intenziviranje rabe določenega travinja na KMG. Shema **Ekstenzivno travinje** z omejitvijo obtežbe pri 0,2 – 0,9 GVZ/ha GVŽ/KZU travnatih in zelenih krmnih površin na KMG in s prepovedjo uporabe mineralnih gnojil podpira ekstenzivno rabo travinja in s tem vezavo ogljika v tleh. S shemo preprečujemo intenzifikacijo rabe travinja, presežke dušika iz živinskih gnojil, s tem pa tudi potencialne negativne vplive na stanje voda, tal in zraka. Shema **Naknadnih posevkov in podsevkov** preprečuje izgube dušika in s tem posredno vpliva na zmanjšanje emisij amonijaka in izpustov didušikovega oksida. S pokritostjo tal z zelenim pokrovom po pravilu glavnega posevka se povečuje vsebnost organske snovi v tleh in preprečuje izpiranje hranil. Krmne rastline, ki se uporabijo kot naknadni posevek, se lahko uporabijo kot krma za živali, če se zagotovi zeleni pokrov površine v predpisanem minimalnem obdobju prisotnosti. Shema **Ozelenitev ornih površin preko zime** na podoben način preprečuje izpiranje hranil in s tem posredno zmanjšuje emisije amonijaka in didušikovega oksida ter izboljšuje organsko snov v tleh. Prezimne rastline se lahko spomladi uporabijo kot krma za živali. Shema **Konzervirajoča obdelava tal** prispeva k shranjevanju in vezavi ogljika v tla ter z zmanjšanjem števila delovnih opravil na kmetijskih površinah zmanjša tudi posredne izgube CO₂ v ozračju. Prispeva tudi k ohranjanju strukture tal, oskrbi tal z vodo in hranili, zmanjševanju erozije, povečanju deleža organske snovi v tleh in ohranjanju rodovitnosti tal.

V okviru **KOPOP** je povezave do trajnostne živinoreje smiselno obravnavati širše, tudi preko podintervencij, vezanih na rastlinsko proizvodnjo, kot so:

- *Vodni viri,*

¹² DKOP – dobri kmetijski in okoljski pogoji, PZR – predpisane zahteve ravnanja.

- *Ohranjanje kolobarja,*
- *Integrirana pridelava poljščin,*
- *Precizno gnojenje in škropljenje,*
- *Senena prireja.*

Trajnostni razvoj živinoreje je v kontekstu zmanjševanja njenega vpliva na vode, tla in zrak mogoče zasledovati preko omejitev gnojenja oz. preciznejšega gnojenja z živinskimi gnojili, pa tudi preko potencialnega vključevanja krmnih rastlin v kolobar (trav in travno deteljnih mešanic in ne večinoma le koruze) itd. Kmetje bodo s prevzemanjem strožjih zahtev glede omejitev gnojenja z živinskimi gnojili vplivali tudi na izpuste amonijaka in didušikovega oksida. Na področju gnojenja so tako v okviru KOPOP podintervencij določene splošne omejitve glede dovoljenega **letnega vnosa živinskih in mineralnih gnojil**, ki je za **– 30 %** zmanjšan glede na običajno kmetijsko prakso. Zahteva se tudi priprava analize tal in izdelava gnojilnega načrta, če se na KMG uporabljajo mineralna gnojila, ter vodenje evidenc. Vse naštet in pa dodatne, specifične zahteve v okviru posameznih podintervencij KOPOP (kot je npr. uporaba Nmin hitrih talnih ali rastlinskih testov pri integrirani pridelavi), prispeva k strokovno utemeljeni uporabi gnojil.

Podoben je tudi učinek intervencije **Ekološko kmetovanje**. V okviru ekološke proizvodnje se rastlinska pridelava in reja živali dopolnjujeta, s čimer se zagotavlja učinkovito kroženje dušika na kmetiji. Ob pridelavi visoko kakovostne in varne hrane je ekološko kmetijstvo mehanizem za trajnostno gospodarjenje z naravnimi viri ter uveljavljanje dobrobiti živali.

Naštete površinske intervencije so komplementarne **investicijskim podporam**, zlasti podporam v okviru intervencij:

- *IRP4: Naložbe v razvoj in dvig konkurenčnosti ter tržne naravnosti ekoloških kmetij,*
- *IRP17: Naložbe v učinkovito rabo dušikovih gnojil,*
- *IRP 29: Naložbe v prilagoditev kmetijskih gospodarstev izvajanju nadstandardnih zahtev s področja dobrobiti rejnih živali*

Naložbena intervencija **IRP 17** bo omogočila nakup kmetijske mehanizacije za gnojenje z živinskimi gnojili z nizkimi izpusti v zrak ter ureditev pokritih skladišč za gnojevko, ki bodo omogočala tudi daljše, vsaj 9-mesečno skladiščenje. Slednje bo podprla tudi intervencija **IRP 29** v okviru novogradenj oziroma rekonstrukcij hlevov. Z daljšim skladiščenjem gnojevke bo možno zagotoviti enakomernejšo aplikacijo gnojevke skozi leto. S tem bo ta intervencija prispevala k manjšim izpustom amonijaka in didušikovega oksida, hkrati pa tudi manjše točkovne obremenitve na najbolj obremenjenih območjih. V okviru intervencije **IRP4** pa neposredno krepimo prehod v ekološko kmetijstvo in njegov razvoj. Zmanjševanje vplivov živinoreje na naravne vire ne bo mogoče brez izrazitega poudarka dvigu usposobljenosti v kmetijskem sektorju in krepitvi svetovanja ter sodelovanja med stroko in kmetovalci.

S sledečimi intervencijami AKIS: **IRP31 – Podpora za projekte EIP, IRP 38 – Konzorciji institucij znanja v podporo prehodu kmetijstva v zeleno, digitalno in podnebno nevtrarno** in **IRP32 – Izmenjava znanj in prenos informacij ter usposabljanje svetovalcev** bomo krepili usposobljenost kmetov predvsem na področju izvajanja nadstandardnih kmetijskih praks za **učinkovito kroženje dušika preko ustreznega ravnanja z živinskimi gnojili** itn.

Ob prikazanem prepletu intervencij, ki zmanjšujejo negativni vpliv živinoreje na podnebje ter okolje (vode, tla, zrak), smo preverili možnost **potencialno negativnega učinka in konkurence med cilji posameznih podpor ter možnih omilitvenih ukrepov**. Pri tem smo se osredotočili zlasti na proizvodno vezane podpore za živinorejski sektor v okviru neposrednih plačil.

Pri oceni skladnosti dohodkovno vezane podpore z Direktivo Evropskega parlamenta in Sveta 2000/60/ES (v nadaljevanju: Vodna direktiva) smo upoštevali, da imajo upravičenci do zadevnih plačil obveznost izpolnjevanja zaostrene pogojenosti in da imajo obveznost upoštevanja določil nacionalne zakonodaje, s katero se Vodna Direktiva 2000/60/ES prenaša v slovenski pravni red.

Kmetijska gospodarstva imajo tudi obveznost izvajanja Nitrarne Direktive (Direktiva 91/676/EGS), ki velja za vsa kmetijska gospodarstva, saj je celotno območje RS opredeljeno kot ranljivo območje za nitrato. V tem kontekstu so kmetijska gospodarstva dolžna upoštevati ukrepe glede optimizacije

gnojenja (letni vnos dušika iz živinskih gnojil na ravni kmetijskega gospodarstva, letni vnos dušika iz organskih gnojil na posamezno enoto rabe kmetijskih zemljišč, primeren čas gnojenja, obdobje prepovedi gnojenja, mejne vrednosti vnosa dušika v tla za posamezno kmetijsko rastlino, zahteve glede obveznosti priprave gnojilnih načrtov, če se ti zahtevajo...).

Na podlagi 11.člena Vodne direktive in Zakona o vodah so določena tudi vodovarstvena območja I., II. in III. reda. Na vodovarstvenih območjih se gnojenje lahko izvaja samo na podlagi gnojilnega načrta. Vodovarstvena območja I. reda so najožja območja, kjer velja najstrožji režim za kmetijsko dejavnost in je prepovedana ali omejena raba živinskih gnojil.

Tudi v praksi se kaže, da z dohodkovno vezano podporo ni prišlo do intenzifikacije živinoreje v Sloveniji. Kmetijska gospodarstva na vodovarstvenih območjih prvega reda (VVO 1), ki so tudi upravičenci do vezanih dohodkovnih podpor, že sedaj ustrezno prilagajajo kmetijsko proizvodnjo, v smislu zmanjšane obtežbe GVŽ in prilagojene rabe kmetijskih rastlin. Na podlagi zbirne vloge za leto 2021 ugotavljamo, da je v povprečju obtežba znašala 0,82 GVŽ/ha, medtem ko je na KMG, ki imajo večji del površin na VVO 1, povprečna obtežba nekoliko nižja in znaša okoli 0,62 GVŽ/ha. Na VVO 1 območjih je tudi prisotne manj koruze za zrnje, pri ostalih kmetijskih rastlinah odstopanja niso zaznana.

V pripravi je tretji nacionalni Načrt upravljanja z vodami (NUV) v skladu z Vodno direktivo, kjer se bodo na na podlagi stanja površinskih in podzemnih voda določili ukrepi, ki se bodo izvajali tudi preko Skupne kmetijske politike. Tako so v NUV določeni ukrepi za varstvo voda pred onesnaženji z nitrati iz kmetijskih virov in ukrepi s področja varovanja voda pred onesnaževanjem s fitofarmacevtskimi sredstvi. Obe skupini ukrepov naslavljamo z nadstandardnimi zahtevami preko SOPO sheme in s podintervencijami KOPOP.

Dohodkovna proizvodno vezana plačila v primeru Slovenije podpirajo predvsem ekstenzivno rejo živali, s ciljem ohranjanja števila živali v sektorju. To potrjujejo analize izvajanja proizvodno vezanih plačil v obdobju 2015-2022, iz katerih je razvidno, da se število živali ne povečuje. Številni rejci, prejemniki dohodkovno proizvodno vezanih plačil, so vključeni v izvajanje ukrepa KOPOP ali Ekološkega kmetovanja. Tudi rezultati monitoringov voda kažejo na izboljševanje trenda vsebnosti nitratov v vodah. S prepletom različnih ukrepov in stimulativnostjo plačil za vključevanje v okoljske ukrepe, torej lahko uspešno razrešujemo potencialno konkuriranje med cilji različnih shem podpor in spodbujamo trajnostno živinorejo. Z vidika količinskega stanja voda pa pojasnujemo še, da dohodkovno vezane podpore ne podpirajo namakanja kmetijskih površin.

BIOTSKA RAZNOVRSTNOST

Opis stanja:

Za Slovenijo je značilna visoka biotska raznovrstnost. Več kot tretjina kopnega ozemlja države je razglašena za območje Natura 2000, kar je največji delež izmed vseh držav članic EU. V Naturi 2000 se nahaja 45,4 % gozdov in 23,2 % KZU. Velika večina kmetijskih površin v Sloveniji se zaradi velike reliefne razgibanosti uporablja kot trajni travnik ali pašnik.

Vzrok za upadanje biotske raznovrstnosti sta predvsem opuščanje kmetijske proizvodnje (zaraščanje) kot tudi intenziviranje proizvodnje na določenih območjih. Vpliv intenziviranja kmetijstva se najbolj pozna na slabšanju stanja traviščnih habitatov. Prekomerno gnojenje, dosejevanje s travnimi mešanici, prezgodnja in prepogosta košnja ter prekomerna paša se odražajo v spremembi oziroma osiromašenju vrstne sestave traviščnega habitata. Po drugi strani pa je na nekaterih območjih ključen problem zaraščanje kmetijskih površin, kar je posledica ne le opuščanja, temveč tudi zmanjševanja obsega kmetovanja, torej staleža živali. Ker je zaradi zmanjšane števila živali tudi potreba po krmi manjša, se težje dostopne, zlasti strme in manj rodovitne površine slej ko prej začnejo zaraščati.

Vrstno najbogatejša travišča in posledično naravovarstveno najpomembnejša so rezultat tradicionalne kmetijske rabe z rejo travojedih živali. Zato so prav kmetje, ki redijo travojede živali, in lastniki ekstenzivnih travišč ključni pri njihovem ohranjanju tudi v prihodnje.

Zaraščanje oz. opuščanje rabe predstavlja po podatkih iz poročanja po Direktivi o habitatih in Direktivi o pticah največjo grožnjo in pritisk vrstam ter habitatnim tipom, ki naseljujejo kmetijsko krajino. Opuščanje kmetijske rabe predstavlja grožnjo dolgoročnemu ohranjanju naravovarstveno pomembnih travišč ter posledično ugodnemu stanju kvalifikacijskih Natura 2000 vrst, njihovih habitatov in traviščnih habitatnih tipov. Predvsem v marginalnih podeželskih območjih je opuščanje kmetijske rabe in posledično zaraščanje zaradi odsotnosti človeške dejavnosti eden od potencialnih vzrokov za izginjanje odprte podeželske kulturne krajine, ki je pomembna tudi z vidika biotske raznovrstnosti.

Po podatkih iz Registra kmetijskih gospodarstev je bilo v Republiki Sloveniji na dan 31. 5. 2022 24.580 hektarjev kmetijskih zemljišč v zaraščanju, kar predstavlja okoli 4 % vseh kmetijskih zemljišč. Večina teh zemljišč so bili pašniki in travniki na območjih z neugodnimi naravnimi razmerami (večjim naklonom, višjo nadmorsko višino in območjih Natura 2000). Glavan in sod. (2017) so v izvirnem znanstvenem članku ugotovili, da je zaraščanje proces, ki se pojavlja po celotni Sloveniji z glavnino v osi od jugozahoda proti severovzhodu. Analiza je pokazala, da je zaraščanje večje na območjih z upravljavskim naravovarstvenim statusom.

Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine, ki je eden od indikatorjev biotske raznovrstnosti, za obdobje 2008–2020 (13 let) kaže na trend zmerne upada kmetijskih vrst ptic, večina upada ptic kmetijske krajine je nastala zaradi upada travniških vrst. Značilnost travniških vrst, ki imajo najnižje indekse, je, da so vezane v precejšnjem delu svojega habitata na obsežnejše površine ekstenzivno vzdrževanih travnikov. (DOPPS, 2020¹³)

Po študiji DOPPS (2020) je obtežba z živino napovedna spremenljivka z relativno močnim vplivom na diverzitetu ptic. Obtežba v splošni kmetijski krajini ima relativno pozitiven vpliv na diverzitetu ptic, dokler v povprečju ne presega okrog 1,2–1,5 GVŽ/ha, medtem ko večja obtežba kaže na naraščanje intenzivnosti kmetijske proizvodnje, ki je negativno povezana z diverzitetu ptic. DOPPS ugotavlja tudi, da ima omejitev vnosa dušika na kmetijskih gospodarstvih, ki izhaja iz zakonodaje na področju varstva voda in se izvaja v okviru zahtev navzkrižne skladnosti, posredne pozitivne učinke tudi na diverzitetu ptic kmetijske krajine. Po drugi strani pa za ohranjanje nekaterih traviščnih in drugih habitatnih tipov ta omejitev ne zadostuje, zato je treba zanje zagotoviti ukrepe, ki spodbujajo prilagojeno upravljanje z nižjimi vnosi dušika oziroma obtežbo ali celo rabo brez vnosa dušika in paše. (DOPPS, 2020) Sam vidik gnojenja na vrstno bogatih travnikih pa podrobno obravnava študija Verbič s sod. 2019¹⁴, ki ugotavlja, da si kmetijski in naravovarstveni interes na področju gnojenja na splošno nasprotujeta in da je ob upoštevanju obeh interesov najprimernejše gnojenje s fosforjevimi in kalijevimi gnojili.

Študija Šumrada in sod. (2020)¹⁵ na podatkih Slovenskega monitoringa ptic kmetijske krajine in nacionalnih kmetijskih podatkovnih baz v obdobju 2008–2017 identificira dva ključna dejavnika izgube biotske raznovrstnosti: **zaraščanje in intenzifikacija, predvsem v govedoreji**. Podatki kažejo, da sta se po letu 2000 intenzifikacija in prestrukturiranje živinoreje v Sloveniji pospešili. Pomemben delež majhnih kmetij je živinorejo opustil, medtem ko so se večje kmetije povečale. S povečanimi potrebami po krmi, ki jih v Sloveniji KMG običajno pridelujejo na lastnih ali najetih njivskih površinah in travinju, se je lokalna pridelava na teh površinah verjetno intenzivirala, kar je najverjetneje vsaj delno povzročilo nedavno izginjanje in slabšanje stanja nekaterih naravovarstveno pomembnih habitatnih tipov v kmetijski krajini (Trčak in sod. v Šumrada in sod., 2020).

Strateški cilji:

¹³ Društvo za opazovanje in preučevanje ptic Slovenije (2020): Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev SIPKK – končno poročilo 2020. Dostopno na: https://skp.si/wp-content/uploads/2021/09/SIPKK_2020_poroc%CC%8Cilo.pdf.

¹⁴ Verbič J s sod. (2019): Kmetovanje na vrstno bogatih travnikih. Zaključno poročilo o izvedbi raziskovalnega projekta ciljnega raziskovalnega programa »Zagotovimo si hrano za jutri«. Dostopno na: https://www.kis.si/f/docs/CRP_OZ/Zakljucno_porocilo_VBT_V4-1619.pdf (6.6.2022)

¹⁵ Šumrada T., Kmecl P. in Erjavec E. (2020): Učinki kmetijske rabe in ukrepov javnih politik na pestrost ptic kmetijske krajine. Objavljeno v zborniku za 8. konferenco DAES: Razvojni vidiki prenosa znanja v Skupni kmetijski politiki po letu 2020. Dostopno na: https://www.researchgate.net/publication/339847191_Ucinki_kmetijske_rabe_in_ukrepov_javnih_politik_na_pestrost_ptic_kmetijske_krajine_Impacts_of_agricultural_land_use_and_public_policy_instruments_on_the_diversity_of_farmland_birds (6.6.2022).

- Ohranjanje visoke stopnje biotske raznovrstnosti in zaustavitev upadanja biotske raznovrstnosti do leta 2030;
- Ohraniti ali obrniti trenda upadanja kvalifikacijskih Natura 2000 vrst in habitatnih tipov, vezanih na kmetijski ekosistem (predvsem na ekstenzivne, vrstne bogate travnike).

Intervencije v SN 2023–2027:

- **Shema za podnebje in okolje:**
 - Ekstenzivno travinje,
 - Tradicionalna raba travinja,
 - Gole zaplate tal na ornih površinah,
 - Varstvo gnezd pribe;
- **Kmetijsko-okoljska-podnebna plačila:**
 - Posebni traviščni habitati,
 - Traviščni habitati metuljev,
 - Steljniki,
 - Mokrotni traviščni habitati,
 - Ohranjanje mokrišč in barij,
 - Suhi kraški travniki in pašniki,
 - Strmi travniki,
 - Grbinasti travniki,
 - Ohranjanje mejic,
 - Obvladovanje invazivnih tujerodnih rastlinskih vrst,
 - Sobivanje z velikimi zvermi,
 - Planinska paša,
 - Lokalne pasme,
 - Lokalne sorte,
 - Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov,
 - Ohranjanje suhih travišč;
- **Plačila Natura 2000;**
- **Izvajanje izbranih ukrepov na zavarovanih območij (NUZO);**
- **Ekološko kmetovanje;**
- **Investicijske intervencije:**
 - IRP21: Naložbe v nakup kmetijske mehanizacije in opreme za upravljanje traviščnih habitatov ter za optimalno uporabo hranil in trajnostno rabo FFS,
 - IRP22: Neproizvodne naložbe, povezane z izvajanjem naravovarstvenih podintervencij SN 2023-2027;
- **Intervencije AKIS:**
 - IRP 31: Podpora za projekte EIP,
 - IRP 38: Konzorciji institucij znanja v podporo prehodu kmetijstva v zeleno, digitalno in podnebno nevtrarno,
 - IRP 32: Izmenjava znanj in prenos informacij ter usposabljanje svetovalcev.

Utemeljitev povezav med intervencijami I. in II. stebra

Izhodišče za vse intervencije, vezane na površino ali živali, v slovenskem Strateškem načrtu 2023–2027 je **okrepljena pogojenost (DKOP in PZR)**¹⁶, ki vključuje osnovne varovalke v smislu ohranjanja biotske raznovrstnosti in so jo dolžni spoštovati **vsi upravičenci** do plačil SKP.

¹⁶ DKOP – dobri kmetijski in okoljski pogoji, PZR – predpisane zahteve ravnanja.

Izhajajoč iz pogojenosti, obe SOPO shemi, vezani na trajno travinje (**Ekstenzivno travinje, Tradicionalna raba travinja**), sta usmerjeni v preprečevanje intenzifikacije rabe travinja, zmanjšanje števila rab travinja, zmanjšanje gnojenja s tem, da shema *Ekstenzivnega travinja* zahteva vključitev vsega travinja na kmetijskem gospodarstvu v shemo, določa pa tudi omejitve obtežbe. *Tradicionalna raba travinja* pa je namenjena intenzivnejšim kmetijam, ki se zavežejo h vključitvi dela svojega trajnega travinja v shemo in ki zmanjšajo število rab (košnje ali paše) trajnega travinja. Pri obeh shemah je prepovedana uporaba fitofarmacevtskih sredstev, hkrati pa shema *Ekstenzivno travinje* prepoveduje uporabo mineralnih gnojil, shema *Tradicionalna raba travinja* pa prepoveduje uporabo dušikovih mineralnih gnojil. Ekstenzivna raba travinja zagotavlja ohranjanje splošne biodiverzitete na travniku. Takšni travniški habitati in habitatni tipi so s strožimi zahtevami naslovljeni tudi preko podintervencij KOPOP. Prav tako se shema *Tradicionalna raba travinja* lahko izvaja le izven območij NATURA 2000, kjer je obseg naravovarstveno pomembnih travišč manjši kot znotraj njih.

V SOPO sta na njivskih površinah, ki jih v večini obdelujejo kmetje, ki se ukvarjajo z govedorejo, vključeni dve specifični shemi, in sicer **Zaplate golih tal za poljskega škrjanca** in **Varstvo gnezd pribe**. Zaplate golih tal se izvajajo na njivskih površinah, zasajenimi s strnimi žiti, oljno ogrščico, deteljam, inkarnatko ali deteljnotravno mešanico. Shema se bo izvajala na šestih območjih Slovenije in bo izboljšala gnezditvene in prehranjevalne pogoje za poljskega škrjanca. Shema varstvo gnezd pribe pa je rezultatska shema, ki se izvaja na območju Ljubljanskega barja in Dravsko- Ptujsko- Središkega polja na njivskih površinah, kjer bo ornitolog določil lokacijo gnezda. Cilj sheme je varovanje gnezd pribe, ki jih drugače lahko kmetje med rednimi opravili na polju poškodujejo in omogočanje uspešne gnezditve pribe ter s tem postopno povečanje populacije te vrste ptic.

Nadgradnjo teh shem prinašajo številne **podintervencije KOPOP**, ki se nanašajo na varovanje specifičnih habitatov in vrst. Podintervencije KOPOP prinašajo ekstenzifikacijo rabe trajnega travinja, s tem pa zlasti na območjih Natura 2000 prispevajo k ohranjanju kvalifikacijskih travniških habitatnih tipov in kvalifikacijskih vrst. To so zlasti zahteve glede omejitev ali prepovedi vnosa mineralnih oziroma živinskih gnojil, prepovedi ali nadzorovane paše, zahteve glede števila, datuma in načina košnje itd. itn., V primerjavi z obdobjem 2014–2020 se ambicije KOPOP na tem področju znatno povečujejo, saj uvajamo upravljavsko-rezultatsko (Habitati ptic vlažnih ekstenzivnih travnikov) in izključno rezultatsko podintervencijo (Ohranjanje suhih travišč). Zahteve naravovarstvenih podintervencij KOPOP so prilagojene ekološkim potrebam ogroženih kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov, kot so zlasti ptice kmetijske krajine (npr. kosci – *Crex crex* in druge travniške ptice) in metulji (npr. strašničin mravljiščar – *Maculinea teleius*, temni mravljiščar – *Maculinea nausithous*, barjanski okarček – *Coenonympha oedippus*), mokrotni travniki, mokrišča in barja, suhi kraški travniki in pašniki

Intervencija **Plačila Natura 2000** zagotavlja upravičencem nadomestilo za omejitve, povezane z izvajanjem omrežja Natura 2000, predvsem z upravljanjem travnikov z ekološkim potrebam vrste prilagojenim izvajanjem kmetijskih praks.

Intervencija **Izvajanje izbranih ukrepov na zavarovanih območjih** podpira kmetijstvo v njegovi okoljski funkciji in je namenjena spodbujanju nadstandardnih sonaravnih kmetijskih praks, ki so usmerjene v ohranjanje biotske raznovrstnosti in krajine. Ta intervencija je predvidena za naslavljanje specifičnih potreb posameznih zavarovanih območij, ki jih s KOPOP ukrepi ne moremo zadovoljivo reševati.

Intervencija **Ekološkega kmetovanja** pa spodbuja sonaravne kmetijske prakse, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti.

Površinski sklop intervencij nadgrajuje naložbeni del, in sicer **IRP21 – Naložbe v nakup kmetijske mehanizacije in opreme za upravljanje traviščnih habitatov ter za optimalno uporabo hranil in trajnostno rabo FFS**.

K ohranjanju in izboljševanju biotske raznovrstnosti prispeva tudi intervencija **IRP22 – Neproizvodne naložbe, povezane z izvajanjem naravovarstvenih podintervencij**, ki podpira neproizvodne naložbe v ohranjanje ekstenzivnih pašnikov, ureditev mejic, suhozidov in drugih krajinskih značilnosti ter ureditev zaščite živali na paši pred napadi velikih zver.

Z **intervencijami AKIS** (IRP 31 – Podpora za projekte EIP, IRP 38: Konzorciji institucij znanja v podporo prehodu kmetijstva v zeleno, digitalno in podnebno nevtrarno, IRP 32 - Izmenjava znanj in prenos informacij ter usposabljanje svetovalcev) bomo spodbujali osveščenost glede pomena

varovanja kmetijskih ekosistemov in v tem kontekstu tudi glede načinov ekstenzivnega kmetovanja, z namenom izboljšanja stanja habitatov in kvalifikacijskih vrst.

3. Družbeni vidik živinoreje

Proizvodnja hrane in prehranjevalne navade imajo lahko tudi negativne vplive na okolje. Spodbujanje trajnostne potrošnje hrane ter izziv prehoda na zdrave in trajnostne načine prehranjevanja umeščajo živinorejo v povsem spremenjen družbeno-ekonomski kontekst.

Izzivi varovanja zdravja ljudi, živali, rastlin in okolja se pojavljajo v vseh stopnjah verige preskrbe s hrano. Družba oziroma končni potrošniki postajajo vedno bolj pozorni na sledljivost oziroma poreklo hrane, na ostanke pesticidov in antibiotikov v kmetijskih proizvodih in živilih, na neodvisen nadzor nad okoliščinami priraje in pridelave ter na transparentnost označevanja v zvezi s sestavo živil. Narašča tudi zavedanje glede zdravstvenih izzivov, povezanih s sodobnimi prehranjevalnimi vzorci, zaradi česar najnovejše prehranske smernice spodbujajo skromnejše uživanje živil živalskega izvora v prid povečanja deleža rastlinske prehrane. Zlasti se zdravstvene smernice nanašajo na pestro, uravnoteženo prehrano z manjšim vnosom rdečega mesa, medtem ko je nekoliko manj problematično mleko, perutninsko meso in jajca.¹⁷

FAO je trajnostno prehrano (ang. »sustainable healthy diets«) opredelil kot prehranjevalne vzorce (ang. »diets«) z majhnimi vplivi na okolje, ki prispevajo k varnosti hrane in prehranjevanja ter k zdravemu življenju za sedanje in prihodnje generacije. Trajnostni prehranjevalni vzorci varujejo in spoštujejo biotsko raznovrstnost in ekosisteme, so kulturno sprejemljivi, dostopni, ekonomsko pravični in cenovno dostopni; prehransko ustrezni, varni in zdravi ob optimizaciji naravnih in človeških virov (FAO 2012¹⁸).

Prehod na trajnostno prehrano je dolgoročen cilj, je postopen in terja kombinacijo različnih ukrepov za izboljšanje sistema proizvodnje hrane, spremembo prehranskih vnosov ter zmanjšanje izgub in odpadkov hrane. Resolucija o nacionalnem programu o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015–2025¹⁹ opredeljuje prednostna področja ukrepanja, med katere sodi povečanje uživanja sadja in zelenjave ter povečanje vnosa žit in žitnih izdelkov. V izvajanje te resolucije se z ukrepi vključuje tudi Skupna kmetijska politika.

Stanje

Zagotavljanje zdravja ljudi, dobrobiti in zdravja živali ter rastlin v zadnjih letih močno pridobiva na pomenu. Odpornost mikrobov proti protimikrobnim zdravilom, kot so antibiotiki, predstavlja resno nevarnost za zdravje ljudi, dobrobit in zdravje živali, kakor tudi za prehransko varnost. In ta nevarnost je bila prepoznana tudi v kontekstu izbora ciljev Evropskega zelenega dogovora, kjer se na ravni EU pričakuje 50-odstotno zmanjšanje uporabe antibiotikov oz. antimikrobnih zdravil. Ta konkretni vidik je del celovitih prizadevanj v smeri zagotavljanja bolj trajnostne verige preskrbe s hrano v EU »od vil do vilic« za bolj pravičen, zdrav in do okolja in podnebja prijazen prehranski sistem.

Ta reorientacija živinoreje, ki ima velik pomen v sistemu preskrbe s hrano ne le v slovenskem, temveč tudi v globalnem merilu, prinaša velike izzive. Poudarek bo namenjen večji varnosti in kakovosti živalskih proizvodov, zmanjševanju rabe antibiotikov oz. antimikrobnih zdravil, večjemu poudarku

¹⁷ Nacionalni inštitut za javno zdravje. Priporočila glede uživanja rdečega mesa in mesnih izdelkov. Dostopno na: <https://www.nijz.si/sl/priporocila-glede-uzivanja-rdecega-mesa-in-mesnih-izdelkov>

¹⁸ FAO (2012) Sustainable Diets and Biodiversity: Directions and Solutions for Policy, Research and Action. Dostopno na: <http://www.fao.org/docrep/016/i3004e/i3004e.pdf> (20.6.2022).

¹⁹ Resolucija o nacionalnem programu o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015 – 2025. Dostopno na: https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/resolucija_o_nac_programu_prehrane_in_in_tel_dejavnosti_jan_2015.pdf (21.6.2022)

dobrobiti živali, zagotavljanju varne in kakovostne krme in celovitemu pristopu k zmanjševanju okoljskega in podnebne odtisa živinoreje.

Slovenija ima v tem delu prednost, saj zaradi velikostne strukture kmetijskih gospodarstev nimamo zelo intenzivne industrijske reje živali. V manjših sistemih reje je manjša nevarnost glede skrbi za dobrobit živali in izbruhov bolezni. Tudi podatki glede prodaje veterinarskih protimikrobnih zdravil kažejo na ugodne trende, saj je prodaja nizka, pod povprečjem EU/EGP in je v obdobju 2011–2017 celo upadla za več kot 20 % (v mg/PCU). Na tem področju imamo vzpostavljeno državno strategijo »Eno zdravje« za obvladovanje odpornosti mikrobov (2019–2024), s triletnim nacionalnim akcijskim načrtom (2019–2021). Med večjimi porabniki antibiotikov je predvsem reja perutnine.

Z letom 2014 se je prvič v Sloveniji, v okviru PRP 2014–2020, začel izvajati tudi ukrep Dobrobit živali, ki se je postopoma uvažal za posamezne vrste rejnih živali. V obdobju 2023–2027 se ta ukrep nadaljuje in širi na dodatne vrste rejnih živali (perutnina, konjereja). Pri tem bo poudarek predvsem na nevezani reji in paši govedi, manjši gostoti naseljenosti v perutnini, zagotavljanju zaposlitvenega materiala za preprečevanje grizenja repov pri prašičih, povečanju deleža voluminozne krme in talne površine v prašičereji, zagotavljanju paše in večje talne površine v hlevih pri drobnici ter zagotavljanju izpusta in paše konjev. Z ukrepom Dobrobiti živali zmanjšujemo gostoto vhlavitve živali, s čimer se pri rejcih, vključenih v ukrep, pričakuje zmanjšanje intenzivnosti reje.

V Sloveniji se rejci zaradi različnih razlogov v premajhnem obsegu odločajo za nadstandardne načine reje živali, čeprav bi morala biti Slovenija prav zaradi svoje manjše velikostne strukture kmetijskih gospodarstev glede skrbi za dobrobit živali v primerjalni prednosti. Tudi potrošniki postajajo vedno bolj občutljivi glede pogojev, v katerih se odvija reja živali, in se v svojih preferencah nagibajo k nakupu živalskih proizvodov iz rej, ki izpolnjujejo visoke standarde dobrobiti živali.

Prehod na trajnostno živinorejo bo moral poleg opisanih vidikov dobrobiti živali, antibiotikov in protimikrobnih zdravil upoštevati tudi širše družbene spremembe, povezane s spremenjenimi vzorci prehranjevanja in najnovejšimi smernicami zdravega prehranjevanja. V okviru teh smernic se poudarja večje uživanje beljakovin rastlinskega izvora, priporoča več poudarka na vnosu sadja in zelenjave ter zmanjševanje uživanja mesa (zlasti rdečega mesa). Navedeno je v skladu s strateškimi usmeritvami na področju prehranskih potrošnih vzorcev iz Dolgoročne podnebne strategije do leta 2050.

Poudarek je tudi na uživanju lokalno pridelane in ekološko pridelane hrane. Lokalno pridelani izdelki so poleg zagotavljanja prehranske samooskrbe tudi sezonsko dostopnejši, imajo prednost v kakovosti, saj sta lahko sadje in zelenjava zaradi krajšega transporta pobrana v času optimalne dozorelosti, kar pomeni boljši okus in višjo hranilno vrednost. Osveščenost končnega potrošnika v Sloveniji s tem v zvezi narašča. Po večletnih promocijskih aktivnostih, ki jih sistematično izvajamo na nacionalni ravni v povezavi z nacionalno shemo Izbrana kakovost, postajajo potrošnikom vedno bolj pomembni dejavniki nakupa lokalni proizvodi, ki dodatno nosijo lastnosti: svežina, kakovost in strog nadzor pridelave in predelave. Dosedanje kampanje so povečevale dovzetnost kupcev do lokalno pridelane in predelane hrane in s tem tudi pripravljenost na nakup ter zmanjševale cenovno občutljivost. Tako se zaradi promocijskih aktivnosti povečuje se tudi preverjanje porekla pri nakupu živil.

V zvezi z naraščanjem povpraševanja po ekološki pridelani hrani in okoljsko-podnebnih izzivov je pričakovati vse bolj dinamičen razvoj ekološkega kmetijstva, v zvezi s katerim so zastavljeni tudi ambiciozni cilji EU iz Evropskega zelenega dogovora. Pri tem bo potrebno nasloviti vprašanja zadostne ponudbe ekoloških proizvodov na trgu, organiziranosti te ponudbe in pestrosti asortimana ekoloških proizvodov. Med ekološkimi proizvodi, ki so najbolj zastopani v ponudbi slovenskih pridelovalcev, sta dva živalska proizvoda: mleko in meso, primanjkuje pa v tej ponudbi predvsem ekološkega sadja in zelenjave.

Strateški cilji:

- Povečevanje deleža ekološkega kmetijstva in dostopnosti lokalnih ekoloških proizvodov na trgu;
- Zmanjševanje rabe antibiotikov in protimikrobnih zdravil;
- Povečanje deleža rej, vključenih v sistem nadstandardnih zahtev s področja dobrobiti živali;

- Uravnoteženje rastlinskih in živalskih beljakovin v prehrani ljudi ter povečanje deleža lokalnega in ekološkega sadja in zelenjave v prehrani ljudi;
- Povečanje osveščenosti potrošnika glede zdravih prehranjevalnih vzorcev.

Intervencije v SN 2023–2027:

- **INP1: Osnovna dohodkovna podpora za trajnostnost;**
- **INP 07: Vezana dohodkovna podpora za rejo govedi in beljakovinske rastline;**
- **Sektorske intervencije za sadje in zelenjavo v okviru I. stebra;**
- **IRP18: Kmetijsko-okoljska podnebna plačila, npr.:**
 - *Integrirana pridelava zelenjave,*
 - *Integrirana pridelava sadja in oljk;*
- **IRP 19: Ekološko kmetovanje;**
- **IRP10: Spodbujanje kolektivnih oblik sodelovanja v kmetijskem in gozdarskem sektorju;**
- **IRP11: Podpora za novo sodelovanje v shemah kakovosti;**
- **IRP35: Podpora za dejavnosti informiranja in promocije proizvodov iz shem kakovosti;**
- **IRP12: Regijski pristop povezovanja lokalnih proizvodov s poudarkom na ekoloških proizvodih;**
- **IRP28: Dobrobit živali;**
- **IRP29: Naložbe v prilagoditev kmetijskih gospodarstev izvajanju nadstandardnih zahtev s področja dobrobiti rejnih živali;**
- **Posredno se prispevek kaže tudi preko naložbenih intervencij (IRP 2, IRP 3, IRP 4 ter IRP 35 – predelava in trženje) za krepitev konkurenčnosti, izvedbo kolektivnih naložb ter naložb v ekološko kmetijstvo, s katerimi se prednostno investicijska podpora usmerja v sektor sadja in zelenjave.**

Utemeljitev povezav med intervencijami I. in II. stebra

V okviru Strateškega načrta 2023–2027 bo v okviru številnih intervencij poudarek namenjen spodbujanju rastlinske predelave ter usmerjanju podpor v sektor sadje in zelenjave.

Z ukinitvijo plačilnih pravic se bo v okviru **Osnovne dohodkovne podpore za trajnostnost (INP 1)** živinorejsko in rastlinsko pridelavo v polnosti izenačilo, saj se ukinjajo zgodovinski dodatki, ki so bili dodeljeni zlasti za govedorejski sektor, hkrati pa se je zaradi postopka izračuna prve dodelitve plačilnih pravic leta 2015 v vrednosti plačilnih pravic še lahko izrazilo tudi razlikovanje med plačili za njivo in travinje iz obdobja 2007-2014. Ukinitvev plačilnih pravic tako predstavlja pomembno osnovo za razvoj trajnostne živinoreje in postopen prehod na rastlinsko proizvodnjo z visoko dodano vrednostjo.

Z vezano dohodkovno podporo za rejo govedi bomo z 30 % višjo vrednostjo podpore na enoto pri govedu, ki je vključeno v shemo Izbrana kakovost ali ekološko rejo govedi, zasledovali tudi cilj kakovosti. S takim načinom podpore neposredno spodbujamo kmete v trajnostno živinorejo. Z omenjenim pristopom želimo poleg konkurenčnosti zasledovati tudi cilj krajših transportnih poti, sledljivosti in višji kakovosti proizvodov za potrošnika.

Z vezano dohodkovno podporo bomo podprli proizvodnjo beljakovinskih rastlin (INP 07). Rastlinske beljakovine se čedalje bolj uporabljajo v prehrani ljudi (poleg tega, da so tudi vir aminokislin za rejne živali in so bistveni sestavni del živalske krme), zato takšna intervencija lahko posredno

podpre prizadevanja zdravstvene in prehranske politike k uravnoteženju rastlinskih in živalskih beljakovin v prehrani ljudi.

Z intervencijama **KOPOP** in **Ekološko kmetovanje** dajemo poudarek nadstandardni kmetijski proizvodnji (z manj FFS, vključevanjem vidikov dobrobiti živali itn.). Z vidika krepitve zaupanja potrošnika je ključno, da se zagotavlja neodvisen nadzor nad kakovostjo pogojev pridelave in/ali prireje ter nad kakovostjo proizvodov). Tako sheme integrirane pridelave znotraj intervencije KOPOP kot tudi ekološka proizvodnja imata vzpostavljeno **nacionalno shemo certificiranja**, s čimer je zagotovljen neodvisen nadzor, pa tudi sledljivost, označevanje proizvodov. Obstoječa shema kakovosti v nadaljevanju omogoča dodelitev spodbud kmetom, ki se želijo preusmeriti v nadstandardne oblike kmetovanja. Intervencija **IRP11 - Podpora za novo sodelovanje v shemah kakovosti** jim pri tem v začetni fazi vstopa na trg omogoča povrnitev stroškov certificiranja. Spodbujali pa bomo tudi promocijo proizvodov iz shem kakovosti (**IRP 35**).

Povečevanje in boljše organiziranje lokalne ponudbe kmetijskih proizvodov (predvsem lokalnih ekoloških proizvodov) bomo spodbujali preko intervencije **IRP10 - Spodbujanje kolektivnih oblik sodelovanja v kmetijskem in gozdarskem sektorju**, nadalje pa bomo preko regijskih pristopov povezovanja lokalne ponudbe (**IRP12 - Regijski pristop povezovanja lokalnih proizvodov s poudarkom na ekoloških proizvodih**) na določenem zaokroženem (lokalnem) območju lahko še tesneje povezali različne akterje v kratki dobavni verigi. S tem bomo zagotovili večjo, predvsem pa bolj povezano lokalno ponudbo kakovostnih proizvodov.

Preko več intervencij dajemo poudarek tudi **krepitvi rastlinske pridelave**, zlasti konkurenčnosti sektorjev **sadja in zelenjave**. V ta namen smo v okviru I. stebra predvideli **sektorske intervencije za sektor sadja in zelenjave**, znotraj II. stebra pa smo sektor sadja in zelenjave določili kot prednostni sektor **za investicijska vlaganja**. Ključne intervencije za krepitev konkurenčnosti in odpornosti rastlinske proizvodnje so:

- *IRP2: Naložbe v dvig produktivnosti in tehnološki razvoj, vključno z digitalizacijo kmetijskih gospodarstev in živilskopredelovalne industrije,*
- *IRP 3: Kolektivne naložbe v kmetijstvu za skupno pripravo kmetijskih proizvodov za trg in razvoj močnih in odpornih verig vrednosti preskrbe s hrano,*
- *IRP 4: Naložbe v razvoj in dvig konkurenčnosti ter tržne naravnosti ekoloških kmetij,*
- *IRP 13: Izgradnja namakalnih sistemov,*
- *IRP 14: Tehnološke posodobitve namakalnih sistemov,*
- *IRP 16: Naložbe v prilagoditev na podnebne spremembe pri trajnih nasadih.*

V okviru **IRP 2** spodbujamo postavitev rastlinjakov, v okviru **IRP 3** bomo lahko podprli skupna skladišča, distribucijske centre, pakirne linije itd., s čimer bomo neposredno spodbujali učinkovitejše organiziranje primarnih proizvajalcev ter pripravo proizvodov za trg. V okviru **IRP 4** krepimo konkurenčnost in tržno usmerjenost ekoloških kmetov. Z **IRP 13 in 14**²⁰ bomo spodbujali uvedbo ali posodobitev namakalnih sistemov, z **IRP 16** pa bomo podprli uvajanje odpornih sort v trajnih nasadih s sočasnimi preventivnimi ukrepi, kot je namakanje, mreže proti toči. Vse navedene intervencije so neposredno usmerjene k večji in bolj odporni rastlinski proizvodnji.

S prepletom vseh naštetih intervencij I. in II. stebra krepimo **lokalno**, zlasti **ekološko proizvodnjo**, stremimo k boljšemu horizontalnemu **povezovanju** med proizvajalci in sodelovanju akterjev vzdolž dobavnih verig. Te aktivnosti dopolnjujejo aktivnosti na nacionalni ravni izven Strateškega načrta 2023–2027, kot na primer: shema šolskega sadja in zelenjave, slovenski tradicionalni zajtrk v vrtce in šole, generična promocija sheme Izbrana kakovost.

²⁰ Intervencije, vezane na namakanje, se bodo v nadaljevanju razdelile na 4 ločene intervencije.

Velik pomen pripisujemo tudi vidiku **dobrobiti živali**. Preko načrtovanih intervencij bomo spodbudili rejce k nadstandardni reji živali in jim omogočili dostop do investicijskih sredstev, s katerimi bodo lahko izboljšali pogoje uhlevitve, pa tudi izpusta rejnih živali:

- *IRP28 – Dobrobit živali;*
- *IRP29 – Naložbe v prilagoditev kmetijskih gospodarstev izvajanju nadstandardnih zahtev s področja dobrobiti rejnih živali.*

Na področju rastlinske proizvodnje kmetijskim gospodarstvom omogočamo vlaganja v povečanje odpornosti in konkurenčnosti, na področju živinoreje pa se usmerjamo v dvig kakovosti in dobrobit živali. Preusmeritev kmetijskih gospodarstev iz živinorejske proizvodnje v rastlinsko proizvodnjo, ki bi omogočala tudi doseganje visoke dodane vrednosti, ni enostavna in enoplastna. Povezana je z ohranjanjem stabilnega dohodkovnega položaja kmetov, izkoriščanjem naravnih danosti v Sloveniji, kjer izrazito prevladuje trajno travinje, prevladujočo mešano usmeritvijo kmetijskih gospodarstev v Sloveniji, kjer se na istem kmetijskem gospodarstvu prepletata tako rastlinska kot tudi živinorejska proizvodnja. S tem se zagotavlja zaokrožen krogotok hranil na kmetijskem gospodarstvu, pester kolobar preko vključevanja trav in travnodeteljnih mešanic v kolobarju. Vse navedeno pa ima zlasti na območjih intenzivne kmetijske proizvodnje pozitiven okoljski in podnebni vidik (z vidika vezave dušika).
